

SATYROS

LIETUVOS TILTO ATSIMINIMAI

Liepos mėn. 1896 m.

Atšliuožia tiesiog ant manęs sena senutė moteriškė. Pirmiausiai pastumia pirmyn savo kriukius, toliau ištraukia iš po savęs rudinę, pastumia ją taipgi, o paskui, įsikabinusi rankomis į žemę, pavelka savo kūną. Tą darbą nuo pradžios iki galo atkartodama, slenka pamažėli pirmyn. Senės padangalai labai labai sudėvėti. Viena koja storai apvyniota skudurais, kurie, matyt, kitąsyk turėjo baltais būti.

Daug laiko praėjo, iki senė atšliuožė ties mano viduriu. Čia sustojo pasilsėt.

Eina pro šalį dvi moteriškės ir vyriškis.

– Kasžin, kas tai žmonelei – ko ji čia guli? – tarė viena moteriškė, matyt, geros širdies.

– Nagi užklausk! – atsiliepė vyras, ir visi trys sustojo ties gulinčia sene.

– Senute! kas tau yra? ar nesergi?

– Kurgi nesirgisi, dukrele!.. ir senatvė, ir vargas, ir koja štai dabar, nulaužta... tai nė paeiti negaliu. Kol buvo sveika koja, tai ubagaudama, pas gerus žmones padirbdama da... ir pramisdavau... O dabar jau nė ubagauti negaliu... O ką gi, Dieve darysi?.. Reiks kur lyg šuneliui patvoryje numirt...

– Na tik į špitolinę reikėjo eit, – atsiliepė vyriškis, – ir prisiglausti ten, nors iki koja sugis.

– Buvau, širdele, buvau... iš ten dabar grįžtu. Prabaščius* neliepė priimt... sako, vietos nėra... Mat jam reikia sveikų... ir tie neturi kada nė apsiskalbti, nė apsilopyti – turi vis dirbti prabaščiu... Ką mane, ligonę, leis... Da būtų vienas kambarėlis... tai davatkomis nusamdytas... Tai ką...

– Kaipgi tą koją nulaužei? – užklausė vėl vyriškis.

– Jau bus, širdele, pustrėčios nedėlios**... Aš Varvaliuose pas vieną gaspadorių mazgojau lubas... Nuslydau nuo kėdės... štai bematant ir nelaimė... Tai, žinote, nė arklių nedavė nuvežti pas daktarą... Atvedė kokį ten piemenį, tai sako, kad nikstelėjusi... tampė, tampė, norėdami atitaisyti... Matau, kad nieko gero nebus, tai pati atšliuožiau pas tikrąjį daktarą... O čia mat būta kojos nulūžusios, ir pasakė daktaras, kad vargiai dabar jau sugis... dagi senas kaulas...

Tuo tarpu aplinkui sustojo ir daugiau praeinančių žmonių.

Senė, matydama pasididinusį skaitlių klausytojų, norėjo atleist gailėsčio prisisunkusią širdį ir pasiskųsti prieš žmones. Tvirtesniu balsu jau pradėjo:

– Kitąsyk ir aš turėjau, nuo žmonių nieko nereikalavau... Ir dabar da, kad išgaučiau, kas man priguli, tai vis taip nevargčiau... O, nuskriaudė mane nevidonai, nuskriaudė!.. Mano vyras, amžiną atilsį, turėjo pas Sintautų pliacių... Tenaugęs, ten šliubą ėmęs, ten miręs... Vadinosi Ambraziejus Janušauckas. Tarnavo vaiske 23 metus, da kada verbavo... Nė sykį nė bėgęs, nė baustas... parsinešė tris „našipkas“¹ ir medaliką... Geras buvo žmogus, Dieve duok dangų... Būdavo, kartais pasijuoksiu: „Žinai ką, Ambraziejau, imsiu aš tavo tas „našipkas“ nuardysiu ir pasidarysiu apvadu prie tošės.“ – „Tik pabandyk! tai aš tau!“ – surikdavo. Labai jau jis mylėjo tas „našipkas“. O sykį taip ant manęs ilgai pyko. Kaip nuseno mandiera*, tai aš ėmiau ir pasidariau iš jos puodkelę, o rankoves su „našipkomis“ išmečiau ant mėšlyno. Jau buvau ir užmiršusi... Tik štai jis pasigenda „našipką“ ir užsipuola ant manęs: „Kur padėjai?“ Aš buvau da jauna linksma, mėgdavau pasierzint... tai tyčia pasivadinau keletą

* Klebonas. (Čia ir toliau žvaigždutėmis pažymėti paaiškinimai redaktorės.)

** Savaitės.

¹ *našipka* – (rus. *našivka*), kareivio rankovės antsiuvas, rodantis, kiek metų tarnauta.

* Uniforma.

kaimynų ir su šakėmis pradėjome ieškot po mėšlyną „našipkę“. Kaip suprato velionis, kad čia juokai, tai užpyko... O šiaip buvo labai geras žmogus ir gražiai gyvenome – tegul šviesybė amžina šviečia jo dūšiai... Parsinešė jis ir bilietą, kur buvo pasakyta, kad gali gaut emeritūrą. Buvova abudu neišmanėliai ir apie emeritūrą nieko nežinojome. Paskui, ar į dešimt metų, susipratova kad mudviem prigulėjo emeritūros po tris rublius su kapeikomis ant mėnesio... Gaila buvo praleidus tiek skatiko... O ir pliaciaus buvova jau netekę... taipgi per mudviejų neišmanymą paveržė žmonės... Einava su tuom bilietu į Sintautų kanceliariją. Raštininkai Žioplaitis ir Kvailinckas pažiūrėjo, pažiūrėjo: „Tai negausite“, – sako. Kad ne, tai ne... Susitarėva su vyru eit į Vilkaviškį pas pralotą – jis daug galėdavo padaryt... Pasipasakojova viską. „Neklausykite, – sako, – judviem priguli emeritūra iš dienos sugrįžimo iš vaiko**“, – pasakė ir pareikalavo atnešt iš valsčiaus raštus. Mudu tuojau pas vaitą. Kur tau duos raštus... Žioplaitis su Kvailincku nė klausyt nenori. Tai aš vėl pas pralotą į Vilkaviškį... Tuo žygiu pralotas suteikė da man tris rublius ant kelio ir įdavė vaitui raštelį. Turėjo pagąsdint... Žioplaitis su Kvailincku mat, kad ir neišdavė raštų, tik jau kitaip pradėjo šnekėt. Žioplaitis pats prisigretino. „Tai atnešk, – sako, – tą tai tą, o jau mes patys parašysime.“ O tik raštų nedavė, ir gana... Ką gi daryti... Gabenau raštininkams per visą vasarą. Taip jau apie Visus šventus išmokėjo kanceliarijoje šešis rublius, o paskui parėjo ir emeritūros knygelė... Tai ne vaitas, jau pečėtį spaudžia, tai ir šaukia: „Janušauckiene! jau kad taip, tai atnešk penkias stuopas arako ir tris spirito...“ Tai taip jau atnešiau tris stuopas arako ir dvi spirito... O jau ką Žioplaičiui su Kvailincku privilkau per vasarą, tai skaityte nesuskaitytum... Tiktai du metu naudojomės iš emeritūros, ir mano vyras, Dieve duok dangų, pasimirė. Da sirgdamas sakė man: „Marjona! kad ir numirsiu, tu emeritūrą vis gausi. Atsimink, kad da priguli už tris paskutinius mėnesius devyni su viršum rubliai. O su šituo raštu gali eit į keturis kampus, į keturias gubernijas – tavęs nieks neužkabins.“ Palaidojau gražiai, su mišiomis – da kunigui nebuvau visų pinigų ištekusi, tai palaukė... Paskui ant uždarbio persikėliau į Šilgalių valsčių. Jau ten bebūdama, nuėjau pas vaitą pasirodavot apie emeritūrą ir apie tuos devynis rublius. Tai turėjau išimti metrikus šliūbo, mirimo ir atsivesti liudininkus. Vaitas tuoj parašė į biurą ir išsiuntė ten raštus. Da sakė, kad pati nueičiau į biurą pas toki L-ckį, – tai greičiau būsią. Daviau vaiteliui du rubliu – mačiau, kad žmogus dirba... Nueinu į biurą, o L-ckis: „Gerai, – sako, – padarysiu, tik duok man penkinę“... Aš daviau du rubliu, daugiau neturėdama, ir tie buvo skolinti. Duosiu, sakau, ir dešimts rublių paskui, tik padarykite! Pasižadėjo padaryt ir sako: atsakymas ateisiąs pas vaitą... Laukiu laikiu, laikiu laikiu to atsakymo – neateina. Jau ir pas vaitą vaikščioti nusibodo. Tai aš vėl pas L-ckį. O jis man ve ką sako: „Tai negausi nieko, matai, tavo vyras mirė apriliuje*; kad būtų miręs mojuje**, tai būtum galėjusi gaut, o dabar nieko nė nedaryk.“ Aš jam vėl sudedu į ausis viską, kad vis tiek, kada numirė, – kas priguli, tai priguli – na tik, svieteli brangus, da begyvenant vyrui devyni rubliai prigulėjo... L-ckis apsimeta negirdįs... Ir likau taip be niekur nieko: nė tų devynių rublių neišgriebiau, nė raštų – viskas dingo biure... Daugiau jau nežinojau, kur kreiptis ir kam pasiskųst. Laukiau taip ar du, ar tris metus... Bet girdžiu – ten tas atgriebė emeritūrą, tai vėl kits, viens sako taip, kits taip... Aš vėl iš naujo išėmiau visas popieras, nuėjau pėsčia į Suvalkus tiesiog pas gubernatorių ir pati padaviau jam į rankas prašymą. Da zems kis norėjo perduot, tai aš jo neklausiau – turėjo leist... Mane taip pamokino... Gubernatorius paglostė mane: „Nesirūpink, – sako, – viską, kas priguli tau, gausi.“ Aš puoliau jam į kojas, tai nedavė: „Nereikia – gali eit namo.“ Grįžtu namon ir džiaugiuosi. Dabar, sakau, L-ckiui nė gero – gubernatorius viską padarys... Ugi, širdelės mano, neužilgo Sintautų kanceliarijoje išgirstu – parėję nuo gubernatoriaus į biurą raštai ir L-ckis sakąs, kad aš nieko negausiu. Supratau, kad čia L-ckio darbas... Taip man pasidarė gaila ir žygių, ir rūpesčių, ir pinigų, be reikalo išmestų, kad net ėmiau keikti: kad jie pasiustų! kad jiems nagai nukirmytų! kad jiems šis, kad tas... Keikiau taip rudenį, jau gruodas buvo, o pavasarį prisisapnavo: guli, žiūriu, duobėje ponas Jėzus, visas sukruvintas; pamatęs mane: „Janušauckiene, – sako, – ar tu mane pažįsti? juk matai, kaip aš už savo neprietelius*** kenčiu;

** Kariuomenės.

* Balandį.

** Gegužę.

*** Nedraugus, priešus.

o tu garbini Dievą, gerus darbus darai, o taip keiki neprietelius.“ Išlipo iš duobės ir eina, o aš paskui. Man pasidarė lengva lengva... tai taip beeidama ir pabudau. Nuo tuokart jau niekad nekeikiu, kad ir atsimenu L-ckį. Jau ir jis po žeme... Dabar vėl geri žmonės pažadėjo parūpinti man tą emeritūrą... Neprašė nuo manęs nė pinigų, tai turbūt padarys... Per tiek metų kiek man užlaikyta pinigų!..

Senė nustojo pasakojus ir sunkiai atsiduso.

Vienas iš klausytojų atsiliepė:

– Tai tas pats L-ckis – žinau aš jį. O, tai buvo diegas! Kur galėjo išplėšti skatiką, tai žmogus vargo nesigailėjo. Numirus jam, užtiko pasienyje už spintos prikrautą baisybę prašymų, nuo kurių biure buvo atlipintos markės. Taigi mat, čia žmonės prašo, skundžiasi, ieško teisybės ir apgynimo, o jų prašymai sulaukyti dėl to, kad biure markės vagia!

– Taigi, taigi,– atsiliepė vienas ir kitas.

Kuopa susirinkusiųjų pradėjo skirstytis. Moteriškė, pirmiausiai užkalbinusi senę, atsirišo pundelį ir įdavė jai galą sūrio ir kamputį ragaišiaus. Vienas darbininkas, grįžtantis iš miesto su karučiu, apsiėmė pavargėlę pavėžinti.

Rugsėjis, 1896 m.

Tik da niekad taip nebuvo su tuo parubežiu, kaip šįmet. Sutraukė tokią daugybę parubežinių sargų, kad jau nesutelpa ant linijos ir dėl to turbūt bėga į Prūsų pusę. Štai neseniai pabėgo du. Vyresnysis, patyręs, kur jie prisilaiko, nujojo prikalbinti, idant grįžtų. Kur tau grįš! Jau nė maskoliškai**** nenori kalbėti. Trečiąjį pabėgėlį taip jau draugai pagavo jau anoje pusėje ir už kojų pervilkė per upę. Butų prigėręs vargšas, jeigu nebūtų pasiskubinę vilkt – bijojo mat, kad nesugriebtų jų prūsai ant savo kranto.

Į pagelbą gavo sargybė mokintus šunis. Šunes, apicierai* ir prasti abješčikai² išvien gaudė kontrabandą. Smagi bendrystė.

Likite sveiki, rapukai³! lik sveiks, šieneli! Ant sveikatos abješčikams ir jų arkliams! Da kitąsyk abješčikų buvo mažiau, o parubežiniai ūkininkai ne viską iš laukų suvalydavo, o dabar kas bus? O kas bus? vogs da daugiau ir drąsiau daužys kulbėmis⁴ tuos, kurie pasikėsins ginti savo turtą. Kad maskolius vagia, – anot vienos žydėkos, – tai ant to jis maskolius, bet ko jis da muša?

Užgynė vyrams ir merginoms paupiais dainuoti pabaigus darbą – sako, negirdėt kontrabandos einant.

Galėtum manyt, kad iš tikro, rūpi neperleidimas per rubežių kontrabandos, kad jau nepereis nė plona adata. O čia ne. Juk jeigu rūpėtų neperleidimas tikros kontrabandos, tai toks abješčikų vyresnysis nebūtų galėjęs vidudienyje pergabent iš Prūsų pusės palma⁵ kelių metrų aukščio. Kitas vyresnysis nebūtų galėjęs taipgi vidudienyje persigabent per rubežių siuvamąją mašiną su geležinėmis kojomis. Negalėtų pareit iš Prūsų gelumbė apicierams ir abješčikams ir t. t. Girdėjau šnekant, būk parubežiniai apicierai turį tiesą ne tik gaudyti kontrabandą, bet ir gabent ją. Gali gabent ne tik patys, bet ir jų pačios, vaikai ir giminės iki ketvirtai kartai iš tėvo pusės, iki trečiai iš pusės motinos. Vienok nežinantiems tos tiesos visgi papiktinimas. Kiekvienam gali ateit į galvą kad ir tokia mintis „Jeigu tu, bičiuli, pats būdamas parubežio arkangelu, taip begėdiškai velki kontrabandą, tai juk man ta nuodėmė labiau pritinka. Ko man neduodi vilkt? Tu paimi ant vieno sykio už kelias dešimtis rublių, ir nieks nieko nesako. O tegul koks žmogelis paims kartūno už pusrublį, tai liepi jį pagauti, suduot į sprandą daugiau nekaip už dešimtis rublių ir užmokėt korą. Kurgi tavo gėda“? Tiesa, priežodis sako: jeigu maskolius turėtų gėdą, tai nebūtų maskolius.

**** Rusiškai.

* Karininkai.

² abješčikai – abješčikai (rus. *objezčik*), raita sargyba

³ rapukai – ropūtės, bulvės

⁴ kulbė – šautuvo buožė

⁵ palma – palmė

O čia matote, koks dalykas. Padaugintai sargybai įsakyta *ypatingai* gaudyti lietuviškus, laikraščius ir knygas. Abješčikai nežino, kas tai yra laikraščiai ir knygos, tai jiems tiesiog liepta *lovit bumagu* (gaudyti popierą). Tiesa, pamenu, nė prie palmos, nė prie siuvamosios mašinos popieros nebuvo. Jeigu turi gaudyti ypatingai tik *popierą*, tai, žinoma, tikroji kontrabanda, kaipo prižiūrima ne ypatingai, lieka užpakalyje. Štai kaip.

Jau ką prie *popieros*, tai imasi smarkiai. Tik sutems jau ir girdi: pykšt... pokšt... pykšt... pokšt... pokšt... pykštpokšt gauda, kad *popierą* neša. Tuoju: lapatai, lapatai, lapatai, lapatai – lekia strimagalviais raiteliai su apicieru pryšakyje ant pagelbos. Kaip užlėks ant manęs, tai toks dundėjimas, tokia perkūnija, kad žmogui negali pasakyt. Dabar jau apsipratau, nes laksto beveik kasnakt, bet iš pradžių buvo baisu: tik pykšt – jau aš, būdavo, pradedu drebėti...

Tai naktyje. O dieną eina abješčikai su apicieru ir paeiliui krato namus visų parubežinių ūkininkų. Kas jiems, dykaduoniams, galvoj, kad trukdo darbininkus žmones? Ateinančią naktį ir ateinančią dieną vėl tas pat. Iš tikro, neduoda žmonėms nė dirbt, nė miegot. Bet *popieros* nesugriebia nė gaudydami, nė kratydami. Tas dalykas labai įpykino parubežinius apicierus, ir viens iš jų, Baran Rylosujev, davė apiciero žodį *popierą* išgaudysiąs. Per dienų dienas, jeigu neišeidavo į Prūsus parsinešt kontrabandos, vaikštineja po miestą susikišęs iš užpakalio rankas į galus rankovių ir, rodos, nė kam ko. O tuo tarpu tēmija. Tegul tik lietuvis išmes popiergalį ar papiroso kotą, jau Baran Rylosujev ir lenkiasi prie žemės. Nors jisai pats nelabai permanė, kokia ta *popiera*, kuri reikia gaudyti, betgi papiroso koto neimdavo. Į trumpą laiką taip išvalė visus miesto užkaborius nuo įvairių – pridursiu: labai neištikimų – popiergalių, kad tokio švarumo neįvykdino nė vienas sanitariškas komitetas choleros laike.

Pamatė kartą: išeina nuo daktaro lietuvių žmogus su laiškeliu rankoje. Paskui tą išeina kitas taipgi su laiškeliu. Trečias taipgi. Sužalbavo apiciero galvoje mintis: pas tą daktarą turi būt labai daug popieros, jeigu jis net žmonėms dalina.

Tuoju nubėgo pas savo vyresnįjį, majorą, žmogų labai maskoliškos sąžinės, ir viską išpasakojo. Nuspręsta iškratyt daktaro namus. Ant rytojaus anksti apstatė namus abješčikais, pats Baran Rylosujev suėmė daktarą toli nuo namų, parvažiuojantį nuo ligoonio, ir prasidėjo kratymas. Daktarui rodėsi, kad parubežiniai sargai ieškos kontrabandos, bet Baran Rylosujev išsyk šoko prie knygų. Beknisdamas užtiko seną neapdarytą lietuvišką laikraštį ir abejojo, ar imt, ar ne, ar priskirt prie *popieros*, ar kaip čia. Paėmė. Išvydęs gi lapelį popieros, kur buvo ranka rašytos lenkiškos eilės, pastvėrė be abejojimo. Nesuprato, kad rankraščiai nepriguli prie kontrabandos, ir nepasijuto atlikęs žandaro pareigą, už ką gėda ir atsakymas.

Kitame atsitikime Baran Rylosujev beveik da geriau atsižymino. Mieste slampinėja pakampėmis vienas išėjęs iš proto amatininkas. Nieko nešneka ir bėga nuo žmonių. Kartais išeina į laukus ir persodinėja akmenukus iš vienos vietos į kitą arba rankioja, žoleles. Vieną dieną, apie pietus, pamatė sumišėlį abješčikas ir davė gaudą. Ugi žiūriu – Baran Rylosujev su keliais raiteliais lekia tarytum akis išdegęs. Sumišėlį, nė nebandžiusį bėgt, apsupo septyni abješčikai. Kad apicierui būtų lengviau prieit ir iškratyti, vienas abješčikas sudavė porą kartų su karabino kulbe sumišėliui į galvą. Tas apsvaigęs parvirto. Tada Baran Rylosujev prišoko prie gulinčiojo kišenių ir ištraukė pundelį popierėlių. „Veskite!“ – paliepė, sėsdamas ant arklio. Ir taip kaip stovėjo visi traukė į miestą ant kordono. O ten jau buvo prisirinkę daug žmonių pažiūrėti, ką sugavo. Prisiartina prie kordono, o žmonės ima garsiai juoktis. Sėdintis ant prieangės apicieras taipgi šypsosi.

– Kam jūs tą žmogų suėmėte? juk jis sumišusios galvos.

– Su *popiera*, – atrėmė trumpai Baran Rylosujev, žengdamas ant prieangės ir paduodamas pundelį.

Žiūri – vienos tik suterštos įvairaus marginio popierėlės, į kurias vynioja cukrelius.

– ???

– !!!

Sumišėlį paleido, popieras išmetė lauk, o abješčikui, kuris pirmiausiai padavė gaudą, apdaužė žandus.

Nuo tos dienos Baran Rylosujev tapo pramintas: *Bumažnyj oficer* (Popierinis apicieras).
Garbė užsipelnusiems!

* * *

Jau pusėtinai laiko galas, kaip aš tįsau ant Šešupės. Jau daug vandens praleidau į Baltjūres; daug žmonių ašarų ir prakaito nuplaukė drauge su vandeniu; daug kojų, kurios mane mindžiojo, supuvo kapuose...

Pagimdė mane Lietuvos miškas; išvedė į svieta* lietuvių rankos; nuo Lietuvos žirgų kanopų pirmąkart sudundėjau...

O drūtas buvau tiltas.

Da pamenu tą gdynę**, kada ponai važinėjo, o žydai vaikščiojo pėsčiomis. Perlėks, būdavo, karieta, su ketvertu užkinkyta – aš nė nejaučiu. Sueis viso miesto žydai prieš „neštines“⁶ nuodėmes skandint – aš nė linkt. Pervaziuos storiausias prabaščius – aš anė krust, da man smagiau, kad išlaikiau. Arba pavasaryje, pradėjus eit lytims: ponpalaikiai sustoję žiopso ir laukia, kada mane parmuš lytis; O jus, žiopliai, – manydavau, – aš ne toks lepus, kaip jums rodosi! Mane ne guvernantės augino! Nueidavo sau lytys, o aš kaip stovėjau, taip ir stoviu.

Teisybę pasakius, tai ir lytlaužos be reikalo styrejo – tik man garbę mažino. Tvirtas buvau.

Lenkai sakydavo, kad aš *most*. Sakykite, kaip sau norite, o aš žinau, kad aš tiltas ir drūtesnis nekaip jūs *most*.

Vienąkart važiavo smarkiai per mane du vežimai priešais viens kitą ir pora žydukų, iš išgąsties norėjusių prasišalint, nusmuko į upę. Nuo to laiko užginta buvo greit per mane važiuot ir abiejuose mano galuose pastatė stiebelius su lentutėmis ir lietuvišku parašu: žingine.

Nors man nesmagus buvo tas važiavimas žingine, neduodantis nė padundėt gražiai, bet jeigu tai žmonėms ant naudos, tegul sau...

Stiprus buvau.

Nerekėjo niekad nė taisyti mane. Ir kasžin, kaip ilgai būčiau laikęs be taisymo, kad ne maskolių činovnikai. Tai da ypatingi sutvėrimai – tegul juos lytis! Girtuokliai neišpasakytį: pila ir pila, o degtinė vis nubėga – tarytum štai nuo manęs vanduo belyjant. O kaip užkeiks, tai net per mano balkius drebulys pereina, nors maskoliškos kalbos nesuprantu. Labiausiai vienok linkę prie vagystės viešo skatiko – tą dalyką, galima sakyti, įvedė į sakramentus. Juk ir ant manęs uždirbo ir tik man sveikatą atėmė. Kad jie iš muito nieko nelaimėtų, bjaurybės!

Vaikštinėjo sykį po mane paviečio viršininkas Kopeikoliubov ir paviečio inžinierius Nikčemnicki.

– Žinote ką, Boleslav Stanislavovič, – tarė staiga viršininkas, – ar negalima būtų pataisyt šitą tiltą?

– Susimildami, Terefilij Dulovič! Juk tiltas sveikas, drūtas, – atsakė inžinierius da nesusiprasdamas.

– Na, už *consilium* daktarai paima kad ir nuo sveiko, jeigu tik norėtų gydytis.

– Aa! Dabar suprantu... Gerai...

Ką juodu tarėsi toliau, nė negirdėjau.

Visi mano plyšiai šypsojosi, kad mane paketino taisyti. Mane taisyti!

Buvau jau užmiršęs apie tą atsitikimą. Tiktai ar į dvi nedėlias*** ateina žydas, visai nepažįstamas. Apžiūrėjo mane iš viršaus: čia su lazda pabandė, ten paspyrė su koja. Paskui apžiūrėjo iš apačios, nusiavė čebatus, įbrido į upę, pagnaibė vandenyje polius ir apsisukęs išėjo ant kranto. Čia sustojo, paskaitė ant pirštų ir greit stvėrėsi autis čebatais, bambėdamas tuo tarpu pusgarsiai: „Gerai... jie nori uždirbt, bet ir man išteks... pasidalinsime... o kad pataisysime tiltą, tai jau jis niekad sveikas nebus... kasmet uždirbsime betaisydami...“

Žydas nuėjo sau. Man net koku pasidarė. Argi iš tikro rengiasi mane taisyti?

* Į pasaulį.

** Tuos laikus.

⁶ *neštinės* – religinės žydų apsisvalymo apeigos

*** Savaites.

Pasirodė, kad iš tikro.

Viršininkas su inžinierium į ūmą laiką, suspėjo apiprekiuoti visa ką, gaut užtvirtinimą, o žydas apsiėmė pristatyt medegą* ir atlikt darbą. Privežė medžių, pradėjo tašyt, pjaustyti ir vienądien mane uždare.

Be reikalo privežė medžių, nes man iš jų nieko ne pridėjo. Tiktai ką skiedrų pritašė, kad visi matytų. Mane taipgi vargino: čia paskliutavo, ten paobliavo; čia pakapojo, ten skylę išgrėžė; čia pasmalavo, ten paskutinėjo – ir tiek. Tiesa, poškino, baladojo dikčiai – mat dirbo. Tik man nuo to darbo įsisuko liga. Ant rytojaus po pataisymo, pamenu, buvo prekymetis. Žmonelių, ir pilnais, ir tuščiais, pervaziavo nemažai. Per visą dieną nieko, o vakare ėmė mane krėsti drugys. Kitą dieną važiuoja vežimas šieno – ar nenudiegs man kairiąją pašonę? Pusę dienos buvau į tą šoną pakryęs. Nuo to laiko jau man kasdien šis ar tas kenkė. Pasijutau, kad jau aš ne tas tiltas, ką kitąsyk. Ypač man buvo pikta, jog į niekus pavirtau ne iš savo kaltės, ne iš senatvės, o tik per činovnikų besąžinystę. Pasižiūrėjau sykj Šešupę – net pasibaisėjau išvydęs savo paveikslą: taip nusiminęs, taip nesmagus jo išveizdis.

O ką gi darysi? Kad ir paliegęs, tarnavau žmonėms toliau.

Atėjo naujas viršininkas. Senąjį už vagystę viešų pinigų perkėlė į kitą vietą, kur pinigai dar nebuvo išvogti. Šitas naujasis vadinosi Maksim Maksimovič Merzavcev. Turėjo jis gaidžio būdą ir visada vaikščiojo su pentiniais prie čebatų. Nieks neįtikėtų, jog aš iš pirmos beveik dienos puoliau jam į akis. Tai tik turiu laimę prie viršininkų!

Atėjo Merzavcevui į galvą mane sumaskoliuot. Už tokį darbą, kaip paskiau patyriau, visoki viršininkai taipgi gerai uždirba – da daugiau nekaip už tolydinį taisymą.

Maskoliavimą pradėjo nuo užgynimo lietuviškos kalbos ir rašto.

– Viešoje vietoje, – ištarė Maksim Maksimovič, – turi būt vartojama maskoliška kalba.

O ta vieša vieta buvo mat anos lentutės su parašu „žingine“. Užtepė lietuvišką parašą ir padėjo maskolišką: *šagom*.

Bet šitas pasikėsinimas su uždraudimu lietuviškos kalbos nepasisekė. Naujas parašas patiko tik vaitams, šaltyšiams ir piemenims: būdavo, eina pro jį lėčiau ir bando neva maskoliškai kalbėt. Vienok arkliai, išvydę maskolišką parašą, pradėjo baidytis. Į trumpą laiką sudaužė keletą vežimų, sužeidė arba suvažinėjo keletą žmonių – na, ir turėjo maskolišką parašą prašalint. Nors lietuviško nesugražino, bet arkliai jau nesibaidė. Likau visai be parašo.

Dabar, sakau, jau manęs nejudins.

Kur tau!

– Aš turiu jį sumaskoliuot, – ištarė kitu žygiu Merzavcev, šnairai pažiūrėjęs į mano atlošas.

Laukiau, ką su manim padarys. Akyva buvo žinot, prie ko stversis dabar smarkusis maskolintojas Lietuvos tilto, jau sykj nepasisekus. O jo tuo tarpu užmanyta pritaikyt prie manęs baisiausią dalyką – prievartą. Kad da nors gerumu, tai kad ir jaustum neteisingus siekius, tai, rodosi, visgi nebūtų taip sunku ir bjauru. O čia prievarta!

Užmanė, matote, išmest mano dalis, pritaisytas da lietuvių rankomis, ir vieton jų įstatyt naujas, prirengtas maskolišku būdu po viršininko priežiūra. Iš pradžių buvo net nuspręsta statyt visai naują tiltą, tiktai pradėjus svietui rėkti, turėjo apsisot ant „pertaisymo“.

Šaukiasi viršininkas inžinierių, tą patį Nikčernickį, ir sako norįs tą ir tą, taip ir taip. Inžinierius žiūrint toks tiktai pelių perkūnas, o kaip gabus prie užgriebimo pinigų! Mato, kad čia užmanyta neteisybė, ne – sutinka prie to prisidėt ir da pats primena, ant vieškelių esą daug tiltelių, kuriuos galima butų apmaskoliuot. Žiūrėk tu! tai neva lenkas, katalikas, o maskoliams padeda maskoliuot Lietuvos tiltus! Da žmonės šneka, būk lenkai eina išvien su lietuviais.

Pertaisymą apiprekiavo ant 3000 rublių. Darbą paėmė pažįstamas jau mums žydas, inžinieriaus didžiausias bičiulis.

* Medžiagas.

Privežė baisybę medegos, mane vėl uždare, ir prasidėjo darbas. Triukšmo buvo kur kas daugiau nekaip pirmąkart taisant. Vyrelis tu mano! Kaip ėmė draskyt mane, tai, sakau, bus jau man paskutiniai. Da laimė, kad išgelbėjo mane inžinieriaus ir žydo godumas. Merzavcev nė nesusiprato.

Matote, kad mažiau reiktų pirkti naujos medegos, tai įsakyta darbininkams, žinoma, už geresnį užmokestį, naktimis tašyt ir obliuot senas, išmestas mano dalis. Iš vakaro buvo jos senos, o iš ryto jau naujos ir tiko.

Na, už tai pertaisymas parėjo tik į 500 rublių.

Tokiu būdu atgriebiau atgal daug lentų ir balkių, nors susilpnintų, bet visgi savo ir drūtesnių už naujuosius priedus. Davė štai iš vienos pusės naujus polius – jau apie menkesnes dalis nė neminėsiu. Tai man poliai! Kreivi, ploni ir dagi įstatyti į žemę viršūnėmis mat, kad per vandenį nebūtų taip žymus jų plonumas. Ar tai jiems tiltą laikyt? Karvelidei da per menki!

Taigi dabar aš jau toks ir tiltas.

Važiuoja tuščiomis, o aš siūbuoju tarytum kliūbai⁷; eina pėsčias – aš siūbuoju; šunelis zovada* perbėgs – aš taipgi siūbuoju. Sakau, kad nebūčiau atgriebęs nors keleto savo senųjų dalių, tai jau būt buvę po manęs.

Visi mato, kad aš niekai, o viršininkas nesirūpina. Jis tikisi mat, jog aš jau sumaskolijuotas, giriasi vyriausybei, ir jam to gana.

Ką aš sakau, gana? Negana!

Neseniai vėl išsitarė Maksim Maksimovič, kad jis versias mane į pravoslaviją. Kaip atliks tai, sunku įspėti. Aš žinau tik, kad, verčiant į pravoslaviją, turi pravoslaviškai apkrikštyt, t. y. panardint į vandenį.

Tai mane dėl to silpnino, kad aš panerčiau į Šešupę?

Išgrauš!

Kol bus tilte nors viena senoji mano dalelė, tai tokio krikšto nebus – išlaikysiu. O visų dalių, bičiuliai, permaintyt nesuspsėsite... Juk ir jūs patys neamžini: nusmuksite, bevažinėdami per savo darbo tiltus.

CENZŪROS KLAUSIMAS

Pasaka ne pasaka

I

Kaip sau norite, šnekėkite, aš nesutinku su tais vyrais, kurie tvirtina, būk kunigai moką vien tik tai slėgti kultūrą ir visai nesirūpiną platinti jos vaisius tarp tautiečių. Paimkime, pavyzdžiui, nors aną su nusižeminimu styrinčią pašalyje kitų trobų būdelę, kurios tikrąjį vardą ne visada prie žmonių pritinka minėt, o kuri vienok turi neužgintą kultūrišką vertybę. Juk tą būdelę – persiprašydamas vištas, pavadinsiu ją *tupykla* – įvedė į mūsų kaimus kunigai. Pirmiausiai pradėjo statyti tupyklas, žinoma, kunigams įsakius, už šventoriaus prie kaimo koplytėlių, kur būdavo atlaidai. Per tokius atlaidus moters, nežinodamos tam tikro tupyklų siekio, pasidėdavo jose pundelius su krupninkėliu ir užkandžiais. Ilgainiui atsirado jau ir pas tūlus ūkininkus – arba ten, kur leisdavo vaikus į kunigus, arba vėl ten, kur tankiau atsilankydavo kunigai. Iš pradžių žmonelės stebėjosi išvydę tokias įtaisas: malūnas ne malūnas, tik be sparnų; spinta ne spinta, tik nemarginta. Šiandien nors ne visi ūkininkai turi įsitaisę tupyklas, bet visi jau mus krašto žmonės numano jų prasmę ir bobos pundelių jose jau nepasideda.

Virvagalių kaime buvo vieta, išleidusi net tris kunigus, ir, žinoma, turėjo aukščiau minėtą kultūros įtaisą. Išėjus vyrams į kunigus, vieta teko svetimam žmogui, kuris apleido ją visai ir turėjo parduoti. Nupirko Endrius Klubas, blaivas žmogus ir geras ūkininkas. Nors nebuvo mokintas ir galėjo vien tik tai lietuviškai ant knygų skaityti, bet turėjo, taip sakant, jausmą kultūros. Jis jautė reikalą įvedimo prie

⁷ *kliūbai* – sūpynės

* Šuoliais.

namų pagerinimų, permanė, kad, vieną ar kitą atmainą padarius, kartais net be padidinimo kaštų, būna ir akims gražiau ir nauda didesnė. Tarp kitų dalykų apsprendė ir likimą apleistos jau tupyklos. Prikalinėjo drūčiau atšokusias lentas, plyšius užlipino popiera ir įsakė visiems namiškiams, idant neužmirštų, kam ta būdelė įtaisyta, ir kad prasielgimu nesipriešintų jo įsakymui. Išsyk šeimyna nenorėjo nė klausyti. „Tai, imsime dabar ir eisime ten, kur tiktai jagamasčiai⁸ vaikščiojo! da gali būti griekas*.“ Vienok vyresniejie pamaži pradėjo priprasti, tik su vaikais negalima buvo nieko padaryti – iš tolo bijojo įeiti į tupyklos vidų ir tik per plyšius stengėsi pamatyti, kas ten viduj dedasi. Taigi neužilgo subadė ir apdraskė nuo plyšių popieras. Klubas, užtėmijęs** tai, užlipino plyšius iš naujo, atsinešė nuo klėties aukšto pundą senų rubricelių ir iškarpė didesnes litaras***, tokias, kad iš jų išeitų sakiny: „Popierų nedraskyk ir nebadyk.“ Sustatęs keletą tokių sakinių, prilipino juos ant tupyklos sienų – vienus iš lauko, kitus iš vidaus. Paskui juokaudamas pasakė šeimynai, kad būdelėje yra prilipintas „ukazas“****, ir liepė persiskaityt, kas moka, o vaikus įgraudeno, kad šiukštu popierų neplėšytų.

II

Už kelių varsnų nuo Klubo namų stovėjo valsčiaus kanceliarija, kur raštininkavo iš kasžin kokio kelmo dygęs lenkelis Psarskis. Jau beveik metai, kaip žmogelis stengėsi papirkti degtine valsčių, kad per ateinančius rinkimus imtų jį į vaitus. Sunkiai vienok ėjo, nesą visas beveik valsčius rengėsi rinkti Klubą. Du tiktai kandidatai te ir buvo: Psarskis ir Klubas. Taigi kad ne Klubas, tai jis, Psarskis, tikrai liktų vaitu. Bet kaip jį prašalinti? Pasitikėti degtinei nēr ką, o išrasti kokią priežastį ant teisingo žmogaus tiesiog nebuvo galima.

Vieną nedėdienį**, pavakare, sėdėjo Psarskis ant kanceliarijos prieangio ir, žiūrėdamas į garnį, kalinantį ant Klubo kluono, dėstė savo garbiniuotoje galvoje, kaip čia galėjus prašalinti priešininką. Pamatęs praeinantį Klubo pusberni, užkalbino:

- O kur dūlini?
- Tai čia į Kazius.
- O ką veiksi?
- Sako, gūžynė⁹ bus. Dabar siuva pas juos kriaučius***, tai, sako, gerai skripkuoja****.
- Ar šeimnininkas leidžia į gužynę?
- Naktimis valkiotis neduoda, o ką į gužynę, tai nieko.
- Ar tu seniai pas Klubą tarnauji?
- Jau treti metai.
- Ir ant kitų metų liksi?
- Nenorėčiau trauktis, tiktai rudenyje reiks ant liosų¹⁰.
- Šitaip. Ką duosi, tai aš išliuosuosiu.
- O ką aš duosiu, pats nieko neturėdamas.
- Tai, kaimynui juk galėčiau padaryt ir dykai.
- Tai padaryk, pons.
- Tik matai, turiu būti vaitu.
- Tai būk, pons.
- Gerai sakai, būk. O kad tavo šeimnininkas neduoda.

⁸ *jagamasčiai* – (lenk. *jegomość*) kunigai, ponai

* Nuodėmė.

** Pastebėjęs.

*** Raides.

**** Įsakymas.

** Sekmadienį.

⁹ *gūžynė* – pasilinksminimas, vakaruška

*** Siuvėjas.

**** Smuikuoja.

¹⁰ *liosai* – Carinėje Rusijoje naujokai į kariuomenę buvo renkami traukiant burtus

Bernas šito dalyko nesuprato ir tylėjo.

– Matai, jis pats nori būti vaitu ir gali jį valsčius išrinkti. O Klubas tau nieko negalės pagelbėti – čia tai tik mano galva, – tarė Psarskis, paglostęs garbinius.

– Man juk vis ta pati, – kalbėjo toliau, – kas vaitas; tavo dalykas, kad ne Klubas, o tik aš būčiau vaitu.

– Tai ką aš padarysiu...

– Išrask ant Klubo kokią menką priežastį, tai valdžia jo neužtvirtins ir bus gerai.

Bernukas nuleido galvą. Jis nė nemokėjo ieškot ant kito priežasčių, o čia raski priežastį ant teisingo žmogaus. Raštininkas paskubino jam į pagelbą:

– Matai patėmyk^{***}, ar tavo šeimininkas neslepia kontrabandos, ar lietuviškų knygų ir gazetų^{****} neprilaiko ar...

– Knygų tai, teisybė, mačiau daug klėties palėpėje prikimšta, tiktai kas čia per priežastis? Juk štai kanceliarijoje yra da daugiau ir kur kas storesnės.

– Žinoma. Ar neliepia kartais kitiems skaityti tas knygas?

– Sykį atsinešė į butą visas, kasžin ką iš jų karpė, paskui... jau gerai dabar nepamenu... beje, iškarpas nusinešė, žinai, pons, į tą būdelę, o kaip sugrįžo, tai sakė, kad pasiskaitytu, kas moka.

– O tu ar moki skaityti?

– Ne, pons, nemoku.

– Tai nė nežinai, kas tose knygose parašyta?

– Iš kur, pons, žinosiu.

Toje vietoje šneka pertrūko. Psarskis, iškvotęs, kas reikia, su linksma širdžia nuėjo į butą, o bernukas, visai neprisijausdamas, kad ką blogo būtų prasitaręs, su ramia sąžine nuėjo į gūžynę. Net liosai išėjo jam iš galvos, išgirdus skripkos* balsą.

Ant rytojaus Naupilės žandarai turėjo jau tokią žinią: Virvagalių ūkininkas Endrius Klubas prilaiko lietuviškas knygas ir liepia skaityti šeimynai. Knygos užslėptos ant klėties viršaus, palėpėje, o kitos tupykloje.

Tą žinią žandarai ant tų pėdų pranešė savo viršininkui.

III

Didei užsirūpinęs rymojo žandarų viršininkas Juda Izvergovič Padleckoj ir išmetinėjo likimui, kad į nieką apvertė jo viltį. Varšavoje, teisybė, sunkiai vargo bežandaraudamas, daug prityrė visokių šios pakalnės kartumų, sujungtų su šuns tarnyste, bet viską užmiršo, kada išvydo ant savo krūtinės kryželį. Dabar jau karjera buvo atdara, ypač da, kaip Juda Izvergoyič, stačiai kalbant, apsigogė, nesą vyriausybė pamatė, kad tokiam veikėjui Varšava per siaura, ir išsiuntė į Peterburgą. Ten, gavęs vietą ir daug valios, sutaisė trumpame laike tokį šiupinį¹¹, kad buvo atstatytas ir grįžo į Varšavą. Nenorėjo čia jo taikyti ir dėl nuopelnų tik iš praeities davė jam vietą žandarų viršininko Senapilės ir Naupilės paviečių. Bijodami mat, kad per savo smarkumą Padleckoj nesutaisytu vėl šiupinio, parinko jam romiausią iš visų guberniją. Važiuodamas į Lietuvą, Juda Izvergovič padarė įžadus atsigriebti vyriausybės akyse, gauti kitą kryželį ir atitaisyti karjerą, kurią buvo sugadinęs. Žinojo, kad Lietuvoje reikia sutremti lietuviška dvasia, gaudant lietuviškas knygas ir laikraščius ir persekiojant žmones, juos skaitančius. Taigi iš aukšto apsvarstė sau planą, gana aiškų, tiesų ir tikrą: perkošti visus iki vieno lietuvius per savo tinklą – visi su akstiniais liks tinkle, ir darbas atliktas. Buvo net užmanęs suimti visos gubernijos lietuvius su vienu žygiu, sutupdyt į kalėjimą ir laikyti ten iktol, iki neužmirš skaityti lietuviškai. Tik prokuratoriui¹² paaiškinus, kad tai neišpildoma dėl daugelio priežasčių, pasiliko kitas

*** Pažiūrėk, stebėk.

**** Laikraščiu.

* Smuiko.

¹¹ sutaisyti šiupinio – pridaryti triukšmo

¹² prokuratorius – prokuroras

užmanymas: iškratyt ir perčiupinėti žandarų nagais paeiliui kiekvieną lietuvį, apsigyvenusį po jo apveizda**. Pradžia buvo, rodosi, gera. Pareikalavo iš Varšavos į pagelbą aštuonis žandarus, į pusantro mėnesio padarė šimtą su viršum kratų ir suėmė daugybę žmonių, taip kad jau į Kalvarijos kalėjimą netilpo ir reikėjo kitus vežt į Kauną arba laikyti Senapilėje. Bekratydamas pas vieną rado laišką, kur buvo paminėta kokia ten draugystė „Sietynas“¹³; pas kitą užtiko surašyta daug pavardžių; pas trečią paėmė lenkiškas uždraustas eiles su aiškia autoriaus pavarde. Medegos jau tiek, kad galima padaryti triukšmas, sukelti didelę politišką byla – štai kryželis pakyst ir kabo ant krūtinės. Pradėjo iš džiaugsmo net girtis, kad jau turįs „už uodegos“ paslaptinę lietuvių organizaciją. Kas gi pasirodė? Iš visų suimtų žmonių galima buvo apkaltinti tikrai du, pas kuriuodu rasta lietuviškos knygos, o kiti buvo suimti taip sau, iš karščio. Anas surašas pavardžių tai ne kas kita, tikrai skaitlius* sąnarių, įkūrusių su valdžios žinia krikščionišką pirkinių krautuvę. Taigi „Sietynas“ liko tikrai šmėkla, ir paslaptinės organizacijos uodega nutrūko. Gavo taiposgi atsakymą, jog autorius anų uždraustų eilių jau kelios dešimtys metų kaip miręs. Štai bematant didelę politišką byla subliūško tarytum perdurta pūslė. Lyg tyčia paskutiniame laike kratymai buvo nelaimingi: ne tik ką nieko nerasdavo, bet da kelis kartus įkišo nagus į tokius dalykus, kad reikėjo net prieš prastus žmones gėdintis.

Juokingiausiai vienok pasibaigė paskutinė krata. Juda Izvergovič gavo skundą, būk giriose gyvenęs redaktorius lietuviškų laikraščių. Užkvietė prokuratorių, sutelkė žandarų ir zemskių į penkiolika žmonių ir vidurnaktyje išvažiavo. Gerai jau prašvitus, apsupo stovinčią pagiryje, sukniubusią iš senatvės bakūželę ir įsigavo į vidų. Ant suolo pas pečių sėdėjo senas senas žmogelis, droždamas šaukštus, pamaži drebančiu balsu giedojo: „Kaš nor Panai Marijai šlūžyt** ir još ašablyvu milašninku¹⁴ būt.“ Senukas, išvydęs tokius keistus žmones, išsyk lyg nusiminė, bet pirmas juos linksmai užkalbino:

– Tai ankstybų svetelių Dievas davė sulaukti. Ar jūš tik nepaklydote?

– Teisybė seni, paklydome, – paskubino pasakyti prokuratorius, kuris išsyk suprato, kad senis įspėjo teisybę.

Padleckoj vienok, neilgai laukdamas, klausia senio stačiai:

– Ar tu redaktorius?

– Ar rakto? Meš rakto neturime. O kam jiš mums? Čia niekas neužaina, ražbaininkai taipošgi neturi ko ateiti, tai tikrai ką jūš šveiki atšilankėte. Užtenka klingio¹⁵ ant naktieš... Ar neturi, ponš, tabako man pypkei prišikimšti? – pridūrė senis, ieškodamas aplink save pypkės.

Padleckoj nieko neatsakė, o prokuratorius, išardęs kelis savo papirosus, padavė seniui tabaką. Senis prikimšo pypkę, užsidegė ir, patraukęs kelis kartus, tarė:

– Lengvaš dūmeliš, nē šeilēš nepadaro. Dėkui, ponš, ir už tai.

– O šitie ponai šu šoblėmiš¹⁶ tai turbūt krakošmetį daro? O katras vyresnysis? – kalbėjo senis toliau, apžvelgęs visus aplinkui, ir garsiai nusijuokė, kad jam pasisekė taip gražiai pasakyti. Vieton atsakymo visi pradėjo taipgi juoktis. Juda Izvergovič vienas tik nesijuokė. Stovėjo išbalęs ir sukandęs dantis iš piktumo. Pats pamatė, kad ne ten pataikė, kur siekė. Lyg šuo, kuriam pakelevingas parodo špygą, grįžta nosį nuleidęs namo, taip grįžo Padleckoj, gėdindamasis ne tik prokuratoriaus, kuris per visą kelią iš jo tyčiojosi, bet ir savo žandarų. Ką gi darysi? *Per aspera ad astra*¹⁷.

Žandaras, davęs neteisingą žinią apie redaktorių, buvo sunkiai nubaustas: turėjo eit į Tilžę surasti tikrąjį redaktorių. Ir tai nepasisekė, nesa žandarpalaikis, nors persirėdęs, negalėjo užslėpti savo degutuoto šnipo ir turėjo net bėgt iš Prūsų nieko nepatyręs.

** Priežiūra, globa.

¹³ draugystė „Sietynas“ – nelegali švietimo draugija, veikusi Užnemunėje 1894–1897 metais

* Skaičius.

** Tarnaut.

¹⁴ asablyvas milasninkas (žargonas) – ypatingas numylėtinis

¹⁵ klingis (germ.) – senoviška durų rankena be spynos

¹⁶ šoblé (slav.) – kardas

¹⁷ per aspera ad astra (lot.) – per kančias į žvaigždes, per kančias į garbę

Visi nepasisekimai tarytum tyčia skverbėsi žandarų viršininkui į atmintį. Dirstelėjo vargšas ant kairiosės pusės savo krūtinės, atsiduso, pasirėmė ant kitos rankos ir toliau keikė likimą ir visas sąlygas, atitolinusias kryželį. Keikė net parabežinius sargus, kad per mažai praleidžia lietuviškų raštų.

IV

Ilgai rymojo Juda Izvergovič. Ant galo mostelėjo ranka ir ėmė knistis po senas popieras, paliktas pirmiau buvusio žandarų viršininko, – ar ten ko neišras. Tuo tarpu ateina skundas ant Klubo. Nusišypsojo Padleckoį, išpūtė krūtinę ir paglostė kairiąją jos pusę, tą vietą, kuri paskirta naujam kryželiui.

Braukšt pas Klubą krata. Padleckoį su gauja žandarų ir zemskių¹⁸, su prokuratorium ir šaltyšium pačiam vidurnaktyje užpuolė ant miegančių nusidirbusių žmonių.

– Ar turi lietuviškų knygų? – klausia Padleckoį persigandusio Klubo.

– Turiu.

– Parodyk kur!

– Vai štai ant lentynos: čia kantičkos¹⁹, dvejios maldaknygės senos ir da pusė užpernykščio kalendoriaus, o daugiau neturiu.

– Vesk į klėtį!

Tuoj žandarai šoko ant aukšto ir iš palėpės išmėtė visas senas rubriceles²⁰. Iššnipinęję klėties kampus ir plyšius, nulipo žemyn ir apgulė tupyklą. Knygų čia nerado, tiktai ant sienų užtėmijo parašus, sustatytus iš lietuviškų litarų*. Palikę zemskį saugoti tupyklą, kiti visi ėmė landyti po visas trobas ir užkaborius, viską versdami iš vietos. Išsigandę ir tūnintieji kampuose vaikai, užtikti dabar žandarų, pradėjo neišpasakytai klykti, moters – paskui juos vaitoti, šunes staugti. Ant to triukšmo sukilo kaimynai ir visas Virvagalių kaimas sujudėjo, tarytum atėjo sūdnoji** diena. Krata pasibaigė jau saulei gerokai pakilus. Nerado daugiau nieko, kaip tik anas knygas ant lentynos, rubriceles palėpėje ir lietuviškus žodžius ant tupyklos sienų. Visus tuos daiktus ir tupyklą paėmė.

Apie priešpiečius tą dieną traukė per Naupilę keli vežimai, vienas paskui kitą. Pirmame sėdėjo Juda Izvergovič Padleckoį su prokuratorium ir žandaru; antrame Endrius Klubas tarp dviejų žandarų; trečiame, ilgavežimyje, buvo įversta tupykla, maišas, matomai, netuščias, ir sėdėjo du žandarai su zemskiu; ketvirtame važiavo du zemskiai ir šaltyšius; penktame žandaras ir zemskis. Naupilės gyventojai, mažas ir didis, subėgo žiūrėt ant tos įstabios, niekad neregėtos procesijos. Prasidėjo įvairūs aiškinimai, viens už kitą keistesnis ir baisesnis, ir visa Naupilė išrodė lyg užiantis avilys. Tokį neramų įspūdį sėjo Padleckoį visu keliu, iki neatvažiavo į Senapilę, kur gyveno pats ir turėjo savo kanceliariją. Klubą tuoj išsiuntė su dviem žandaraus į Kalvarijos kalėjimą, o tupyklą, liepęs apsiūt audeklu, nusiuntė į Kauną, idant tam tikras žandarų vertikas išverstų maskoliškai lietuviškus sakinius. Pats stvėrėsi prie senų rubricelių. Iki gaidžių žiūrinėjo jas su atida ir keliose rado ranka surašytas kokias ten aukas, aukautojų pavardes ir kitus neaiškius ženklus. Išaiškino sau, kad tai turi būti liudijimai paslaptinės organizacijos.

– Na, garbė Dievui, iš tų knygpalaikių ir tupyklos išeis plati politiška byla, – tarė pats sau Juda Izvergovič ir nesijausdamas paglostė kairiąją pusę išpūstos krūtinės.

V

¹⁸ *zemskis* – (rus. zemskij načalnik) carinės Rusijos kaimo vietovės pareigūnas, kuris turėjo administracinę ir teisinę valdžią

¹⁹ *kantička* – giesmynas

²⁰ *rubricelė* (lot.) – dvasininkų kalendorius, kur nurodyta pamaldų laikymo tvarka, duoti vyskupystės arba provincijos parapijų, bažnyčių, vienuolynų ir dvasininkų sąrašai

* Raidžių.

** Teismo.

Jau kelias savaites sėdėjo Klubas kalėjime, visai nenumanydamas, už ką tapo suimtas. Žinojo, kad policija užpildinėja ir ima už lietuviškas knygas, bet už maldaknyges tik rodos, imti negali, o knygos nuo klėties aukšto juk ne lietuviškos ir ne jo. Tupykla prie knygų nepriguli. Kasžin, ar tik ne už aną pusę seno kalendoriaus? Kitokios kaltės neprisijautė, o ant galo ir kratant nieko daugiau neklausinėjo ir nieieškojo, kaip tik lietuviškų knygų.

Labiausiai žmogui rūpėjo apleista į patį darbymetį ūkė. Kas be jo pataikys atlikti savo laiku darbą? Kas prižiūrės gyvuolį? Kas aprūpins namiškių reikalus? Kas mokesčius sudės? Kad ir šiandien paleistų, tai jau vis ūkėje be pragaišties neapseitų. Na, o jeigu laikys da ilgai?

Į tą tarpą Padleckoį suspėjo padaryti kelias kratas pagal pavardes, surastas rubricelėse, ir persiliudyti, kad ir šiuo žygiu veltui sau žadėjo susekti paslaptinę organizaciją, nesa rubricelėse buvo užrašyta tik užperkamos mišios.

Suspėjo ateit atgal iš Kauno ir tupykla su maskolišku vertimu lietuviškų antrašų. Padleckoį, perskaitęs vertimą žodis į žodį, atrado jame gilesnę prasmę, tinkančią plačiai politiškai bylai. „*Popierų nedraskyk*“, – mąstė, – tai reiškia: nenaikink lietuviškų raštų. Negalėjo tik suimt, ką tokiu būdu reikštų: *nebodyk*. Dėl to spėjo, kad tai yra ženklas paslaptinės organizacijos. Tokį galutinį išaiškinimą Padleckoį duodavo visada, jei tiktai ko negalėjo suprasti, o suprasdavo nedaug. Paslaptinė organizacija tai buvo jo liga. Da būdamas Varšavoje, tankiai pašokdavo iš miego ir, sušukęs: *Karaul! tainaja organizacija!* – vėl užmigdavo. Dabar, užtikus vardą draugystės „Sietynas“ ir nuolat rūpinantis ją susekti, liga perėjo į haliucinacijos formą. Pradėjo rodytis akyse šmėkla paveiksle katės su ilga uodega ir „Sietynu“ vieton akių. Temstant pavakare, Padleckoį jau nerimauja, lenda po lova ir žiūri kur į kampą, iki nepasirodys akyse katė. Tada sėlina pamaži prie katės, stveria ją už uodegos, sušunka: „*Karaul! tainaja organizacija!*“ – ir pajutęs, kad rankoje nieko neturi, grįžta vėl po lova. Kartais per ištisą naktį taip kankinasi.

Pargabeno Klubą į Senapilę tardyti.

– Ar tu prilipinai tuos lietuviškus žodžius ant tupyklos? – Klausia Padleckoį.

– Aš, – atsako Klubas.

– Kam tu juos lipinai? – klausia vėl Padleckoį, užrašęs pirmąjį atsakymą.

– Kad šeimyna žinotų ir nedraskytų popierų, ką aš plyšius užlipinau.

– Ar tu liepei šeimynai juos skaityti?

– Liepiau. O kam aš būčiau lipinęs?

– Ar negana buvo vieno sakinio? Kam tu prilipinai net kelis?

– Kad greičiau užtėmytų.

– Ką reiškia žodžiai: *popierų nedraskyk*?

– Tai dabar ir gana – nugi reiškia tai, kas parašyta.

– Ar tu niekad nemokinai šeimynos, kad nenaikintų lietuviškų raštų?

– Iš kur man būtų atėję į galvą?

– O ką reiškia žodis: *nebodyk*?

– *Nebodyk* na tai *nebodyk* – o ką daugiau reikš. Na, o ką pagal jus reiškia? – užklausė Klubas.

– Ar kitokių knygų neliepei skaityti šeimynai?

– Aš nė neturėjau.

– Ogi kalendorius?

– O ką ten skaityti? tik šventės užpernykštės ir jomarkai, o kitos pusės visai nėra.

– Kam davei kitą pusę?

– Niekam. Vaikai turėjo sudraskyti.

– Nuo ko gi tu pats gavai kalendorių?

– Koks čia gavimas – atnešė žmogus ir nupirkau.

– Koks žmogus?

– Nepažįstamas.

– Ar tu pažįsti siuvėją Siūlaitį? – užklausė Padleckoį, ilgiau luktelėjęs.

– Pažįstu. Štai šitus trinyčius jis siuvo.

- Ar jis daug knygų tada su savim turėjo?
- Nemačiau nė vienos.
- Jis pats man prisipažino, kad tada turėjęs daug įvairių knygų ir visiems skaitęs.
- Gali būt, tik aš nemačiau ir skaitant negirdėjau.
- O šituos pažįsti? – užklausė Padleckoj, rodydamas kelias fotografijas.
- Šitų nepažįstu, o anas ar tik nebus Naupilės daktaras.
- Taip. Tai geras žmogus. Ar jis tau neduodavo kartais knygučių pasiskaityti?
- Buvau pas jį kelis syk, bet ne knygų prašyt, o tik su akimis.
- Ar nežinai tokio žmogaus, kur knygas parduoda?
- Nežinau.
- Matai aš turiu viską užrašyta ir žinau net, nuo ko tu ėmei kalendorių. Geriau sakyk teisybę – tarė Padleckoj, neva žiūrėdamas į surašytą popierą.
- Jeigu žinote, tai be reikalo klausiate.
- Tai prisiek, kad nemeluoji! – sušuko staiga Padleckoj.
- Aš galiu prisiekti tiktai prieš kunigą. Kam gi čia ta prisiega ir ko jūs dėl Dievo nuo manęs norite?
- tarė Klubas, netekdamas kantrybės.

Da Juda Izvergovič norėjo toliau kankinti savo auką painiais klausimais, tik prokurorius sudraudė ir tuo pasibaigė tardymas. Nuvedė Klubą pas fotografą, atmušė jį ir nusiuntė atgal į Kalvariją.

Iš Klubo atsakymų ir savo galvos Juda Izvergovič išvedė šitai: 1) Endrius Klubas prilaikė dalykus lietuviškos spaudos ir platino juos, nesa lietuviškas sakinyus buvo po kelis kartus atkartotas ant tupyklos sienų ir tą sakinį liepė skaityti šeimynai; 2) Pats sakinyus yra pakurstančios prasmės, o jo paskutinis žodis meta aiškų šešėlį ant paslaptinės organizacijos. Apart to, Klubas pažįsta žmones, baustus už lietuviškus raštus.

Visos prigulinčios prie Klubo bylos popieros nusiųsta į Varšavą prokuratoriui, o maldaknygės, pusė kalendoriaus ir tupykla nusiųsta į Vilnių, kur naikinami lietuviškos spaudos dalykai.

VI

Netikėtai parsiončia atgal iš Vilniaus tupyklą su tam tikra popiera, kur paaiškinta, kad prie maldaknygių ir pusės kalendoriaus, prisiųstų sunaikinimui, netyčia pridėta tupykla, kurią, kaip neprigulinčią prie spaudos dalykų, grąžina atgal.

– Kaip tai tupykla nepriguli prie spaudos dalykų? – užsirūstino Juda Izvergovič Padleckoj. – Joje tupi mano politiška byla! O juk ta byla išvesta dėl spaudos dalykų. Palaukite!

Sėdo Juda Izvergovič ir surašė ilgą ilgą popierą maždaug tokio turimo: „Aš atėjau naikinti lietuvišką spaudą ir noriu atlikti tai sąžiniškai. Pagal mano nuomonę, išnaikinimas lietuviškos spaudos reikalauja naikinimo ne tik knygų ir laikraščių, bet ir kiekvieno daikto, ant kurio lietuviškai parašyta, ar tai bus tupykla, kaip šiuo žygiu, ar kluonas, ar klėtis, ar kitokia troba, tuščia ar pilna. Tai galima padaryti tiktai tąsyk, jeigu ir troba su lietuvišku antrašu bus cenzūros priskirta prie spaudos dalykų. Kad vyriausybei neprisieitų per daug brangiai siuntinėjimas, pvz., kluono į Vilnių, galima kluoną sudegint ant vietos. Žmonės, kurie gelbėtų tokį kluoną nuo ugnies, reiktų priskirti prie politišku prasikaltėlių ir bausti administratyvišku keliu. Tokiu būdu 1) būtų užkirstas visai kelias lietuviškai spaudai; 2) visada būtų pakaktinai politišku prasikaltėlių, iš ko būtų aišku, kad teisūs Viešpaties Ciecoriaus tarnai atmena šventumą savo pareigų.

Parašė ir, padėjęs pritinkantį adresą, tarė balsiai:

– Pažiūrėsime, ar tupykla priguli prie spaudos dalykų, ar ne.

Dabar Juda Izvergovič Padleckoj laukia galo Klubo bylos, atsakymo ant užmanyto naujo cenzūros klausimo ir... kryželio.

Klubas, išsėdėjęs kalėjime aštuonis mėnesius, užstatęs kaucijai* savo namus, tapo paleistas ir pavestas ypatingai policijos priežiūrai, iki nepasibaigs byla. Sugrįžo žmogus namo ir, išvydęs visą pragaištį apleistoje ūkėje, apsiverkė. Kam, vargše, pasiskūsi ir kas atlygins?

Štai atėjo ir naujai išrinktas vaitas Psarskis, reikalaudamas užmokėjimo užsilikusių mokesčių.

VILKAI

Medega kronikoms

Ant upelio, kuriame nežinia ko daugiau: ar vandens, ar smarvės, stovi miestelis, kuriame taipgi nežinia ko daugiau: ar purvyno, ar žydų. Vardas miestelio – Vilkpilė. Užsiliko pasaka, būk paskutinė ragana, išlėkdama per pirmąjį pastatytą toje vietoje plytinį kaminą, pasitaisė ant ližės ir tarė:

– Šitą miestpalaikį valdys vilkai.

Iš to mat kilęs vardas. Vienok tiktai paskutiniame laike pilnai išsiaiškino pasakos prasmė, nesa ragana, minėdama vilkus, išpranašavo viršininkus.

Kitąsyk Vilkpilės gyventojai didžiudavosi, kad čia per prancūzmetį atsilankęs Napoleonas I ir net kalbą kalbėjęs. Rodydavo namus, kur jisai ilsėjosi. Paskiau nepataikydavo jau parodyti tikrų namų, ir tik samdytojas viešbučio siūlydavo kiekvienam naujam svečiui Napoleono numerį, ne visada tą patį, bet visada už brangesnius pinigus. Šiandien jau beveik niekas neatmena Napoleono, nes jį išstūmė iš vilkpilečių atminties kaskart garsesni darbai vietinių didvyrių.

Kokių didvyrių? Žinoma, paviečio viršininkų, nes ikšiol tik vieniems viršininkams lemta būti didvyriais. Jie, stovėdami, taip sakant, ant paviečio aukštybių, ar padarys tai, ko nereikia, ar padarys ne taip, kaip reikiant, ar nepadarys visai, kas reikia, – vis tai atlieka su *patepimu*, o jau tas dalykas kiekvienam darbui suteikia lyg šventumą ir veikėjo galvą papuošia vainiku didybės. Prie tos didybės gali kartais pasišildyti ir žemesni administracijos tarnai, bet ir čia *patepimas* yra *conditio, sine qua non*²¹.

Negalima pasakyti, kad visi Vilkpilės viršininkai būtų lygiai apsigarsėję. Ypač apie pirmiau buvusius turime mažai žinių. Teisybė, ir žmonės da tuomet buvo tamsesni ir nenuvokė, kas yra pažymėtino viršininkų darbuose, o ant galo ir patys viršininkai da nebuvo taip išsitobulinę vaikščioti vien garbės takais. Juo tolyn, juo kronikos pilnesnės.

Kad kartais ir tos pačios žinios da labiau nesumažėtų arba nepažūtų visai, surašysiu čia paeiliui visus Vilkpilės viršininkus ir kitus atsižymėjusius prie jų administracijos sąnarius.

ZVERSKIJ

Pirmas Vilkpilės viršininkas. Per lenkmetį buvo apyrubiniu užveizdu ir turėjo didelę valią: galėjo perti kailį dvarponiams, kada tik užeidavo noras. Apsimalšinus maištui, tapo paviečio viršininku ir neteko nagaikos*. Pasirodė, kad nagaika buvo išmintingesnė už Zverskj, nesą be jos nežinojo nė ką daryti, nė kur kreiptis. Negalėjo nė kunigų įbaust už paspartus²², nors gana kabinosi. Iš to pradėjo nerimaut ir kasžin kur dingo.

LENTIAJEV

Viršininko pagalbininkas. Buvo pagarbos prieglobėju²³ vagių draugystės Leiser et C^{-ie}, prie kurios prigulėjo visa Vilkpilės policija, ir neišpasakytai didelis tinginys. Per visą savo tarnavimą nė ant vienos

* Užstatu.

²¹ *conditio, si ne qua non* (lot.) – t. y. būtina sąlyga

* Bizūno, rimbo.

²² *paspartas* – (rus. *pasport*) pasas

²³ *pagarbos prieglobėjas* – šiuo atveju garbės narys

popieros negalėjo pasirašyti pilna pavarde. Parašys, būdavo, *Lentiaj...* ir meta plunksną – prie „jorčiko“ neprisivaro, ir gana.

Eidamas sykį per miestą, norėjo nusišluostyti nosį ir išmetė į purvyną skepetaitę. Tingi pasilenkti. Tad ima švilpt įdėjęs du pirštu į burną. Atbėga zemskis, prie smilkinio pridėjęs delno briauną, ir išsitiesia prieš viršininką, žiūrėdamas jam tiesiog į akis.

– Ar matai? – klausia Lentiajev, rodydamas pirštu žemyn.

– Matau, vaše vysokoblagorodije! – atsako zemskis, visai negalėdamas matyti viršininko piršto, nes pagal tiesas turižiūrėti į akis.

– Ar matai, kalės vaike?

– Mmm... vaše vysokoblagorodije! – numykė zemskis, bijodamas nuleist akis žemyn.

– Žiūrėk čia! – suriko viršininkas, tingėdamas jau priminti kalės giminybę.

Tada zemskis pamatė skepetaitę ir paėmė nuo žemės.

– Nušluostyk man nosį!

Zemskis drebančiomis rankomis atliko įsakytą darbą ir skepetaitę įdėjo atgal į kišenių.

– Pašol! – nuvarė zemsį, o pats stovi, tingi iš vietos pasijudinti. Tik tai kada užsimanė valgyt, sugrįžo namo. Lentiajevą perkėlė į kitą pavietį, kur neužilgo numirė, sako, tik dėl to, kad jau ir gyventi tingėjo.

SIBARITOV

Žmogus persigyvenęs. Prie jo administracija visai pasileido. Algas činovnikams savo mokėdavo ne pinigais, bet rubežiniais bilietais, iš kurių činovnikai traukė sau pelną ir atlygindavo prigulinčią algą. Rūpinosi vien tik apie pasaldinimą likusio amžiaus. Apsigyveno viešbutyje ir suėjo į artimą pažintį su žydėliute, šeimnininko seserim. Ji turėjo ir daugiau artimų pažįstamų, bet iš jų visų labiausiai gerbė Sibaritovą, nesą kitiems pažįstamiems stačiai atsakydavo: „Aš tik pas poną viršininką einu be kelinaičių.“

MARKOVIČ

Bulgaras. Buvo geras žmogus ir geras viršininkas. Norėjo apvalyt ir padailinti Vilkpilę. Vyriausybė, patyrusi apie tai, pabūgo ir Markovičių pavarė. Viršininkavo tik pusę metų.

ŠTOK

Buvęs žandaras. Turėjo šunį, su kuriuo niekad nesiskyrė. Gyveno labai prastai, išleisdamas ant užlaikymo sykiu su šunim tik 15 rublių per mėnesį. Didei persekiojo kyšius ir dėl to neteko vietos. Buvo tuo tarpu vienas činovnikas Z., labai dievobaimingas katalikas bažnyčioje, o da labiau nemielaširdingas plėšikas biure. Su viena ranka žegnojosi, o su kita artimą lupo. Nors kunigai žinojo ir apie nekatalikiškus dievobaimingo činovniko darbus, bet statydavo jį kaip pavyzdį sekimui. Žmonės, kurie neturėjo reikalų biure, sakydavo, kad tas ponas Z. turi būti dievobaimingesnis net už prabaščiaus stirną, kuri taipgi gana tankiai užbėgdavo į bažnyčią. Dievobaimingam činovnikui neparankus buvo viršininkas, persekiojantis kyšius, taigi prisitaikęs pakišo jam koją. Stok tapo atstatytas.

RENTOVIČ

Nenorėjo nieko nė žinoti, nė girdėti apie pavietį. Net monopolį kyšių pardavė kitiems. Visą pavietį atidavė savo pagalbininkui Piernikovskui, susikalbėjęs dalintis pelną per pusę. Nuo burmistro gi išsiderėjo *pinigais*: 10 % iš pelno tolydinio, 15 % iš pelno *extra*²⁴ ir *in natura*²⁵: artimą pažintį su

²⁴ iš pelno extra – iš netikėto pelno

burmistro pačia. Ir gyveno sau ramiai kaip teisingas žmogus, tarytum nė nenumanydamas, kas aplinkui jį darosi. Pritrūkus pinigų, kartais ir pats mokėdavo atrasti šaltinį. Štai įsakė, kad visame pavietyje būtų įtaisytos naujos blekės su parašais ant kaimų stulpų ir trobų. Pats parūpino blekes, išsiuntinėjo valsčiams ir tik užragino surinkt už tai pinigus, taipgi paties viršininko paskirtus. Na, ant blekių uždirbo gerai, bet su skrandomis nepasisekė. Valsčiai turi pristatyt akrūtams skrandas. Ikšiol vieton skrandų mokėdavo pinigais, pagal viršininko apskaitymą. Vienas valsčius patyrė, kad turi tiesą pats pristatyti skrandas ir kad tai kur kas pigiau išeina nekaip mokant pinigais. Viršininkas, nenorėdamas paleisti iš rankų gero uždarbio, susiginčijo su valsčium, bet pralaimėjo ir buvo numestas.

PIERNIKOVSKIS

Buvo sau menku činovnikėliu paviečio biure. Pirmąkart atkreipė ant savęs žmonių atidą, kaip Suvalkuose aficierai ispėrė jam kailį, pasiguldę lyg mažą vaiką. O tai mat už mergas.

– Jeigu jūs man gailitės šitokių niekų, – tarė pats sau, važiuodamas iš Suvalkų, – tai aš jums paveršiu gendroliaus dukterį!

Tarė tik taip sau, iš piktumo, visai nemąstydamas, kad tas pažadėjimas turės išsipildyti.

Atsilankė pas vieną pažįstamą dvarponį, kur viešėjo tolima giminaitė, gendroliaus duktė. Kasžin, ar Piernikovskis atsiminė išreikštą pagiežą aficierams, ar pati mergina jam patiko ir jis jai, ar namiškiai taip apsuksiai mokėjo prikalbinėti, minėdami dagi apie didelį kraitį, – tik Piernikovskis neužilgo jau buvo vyru gendroliaus dukters.

Kraičio, teisybė, negavo nieko, bet uošvis pasirūpino įstatyti jį į viršininko pagelbininkus.

Dabar pats nežinojo, kuo labiau gėrėtis: pačia ar vieta. Iki da nebuvo pirkęs nuo viršininko monopolio kyšių, gėrėdavosi pačia. Kasdien eidavo pats ant pačto ir garsiai klausdavo:

– Ar nėra laiško *Jeja prevoschoditelstvu* mano pačiai?

Kada gi susiderėjo su viršininku dalintis pelną, ėmė gėrėtis vieta. Kiekvienas viršininkas turi savo ypatingus pažvilgius ant būdo ėmimo kyšių ir jų pavidalo. Piernikovskis prie paprasto pavidalo *pinigais* stengėsi gauti kuo daugiausiai aukų *in natura*. Turbūt jam rodėsi, kad, pvz., paršiukas ne taip puola į akis ir kad čia galima sakyti, jog tai ne dovana, tik pirkinys. Prie to, laikėsi senos lenkų sistemos: jeigu neduoda – nedaryti nieko, nesą nėra už ką; jeigu duoda – taipgi nieko nedaryt, idant kas nepasakytų, kad „ima“. Taigi reikalų žmonėms neatlikdavo. Ateis žmogus su reikalu, tai Piernikovskis tuoj:

– Atnešk žąsį!

– Kad jau, ponas, žąsį daviau.

– Tai atnešk paršą!

Daugiau nė šnekėte nešneka. Už kelių dienų velka jau žmogus paršą ir eina į kuknią. Išeina ponias. Žmogui nepritinka kitaip pasakyti, kaip šitaip:

– Atnešiau poniutei paukščiuką...

– Tai man, o ponui ką?

Žmogus susigėdinęs grįžta namo nė su ponu nesimatęs, nė apie reikalą nepakalbėjęs.

Rinkime uždarbio daug padėdavo, žinoma, vaitai su raštininkais, bet pasitaikydavo ir kitoki pagelbininkai. Atsilanko pas Piernikovskį pavietinis veterinorius Pazdziernickis ir giriasi:

– Važiuoju šiandien iš Senapilės ir sutinku žydą su skūromis, o be liudijimo. Pagandinau tik žydpalaikį, kad liepsiu skūras sudeginti, tuoj pasiūlė trirublę; aš reikalauju 10 rublių. Sutikome ant septynių, o kasžin, ar visos skūros vertos 10 rublių, – nusijuokė veterinorius. – Tai taip darosi pinigai! – užbaigė.

– Juk ir mes mokame ne blogiau, – atsakė Piernikovskis.

– Žinau, žinau ir dėl to ateinu susitarti, ar negalima būtų prigriebti kur skatiko, nes labai striuka... kaimyne! – tarė ir įžymiai mirkstelėjo.

– Gerai, – atsakė kaimynas.

Pazdiernickis keliauja namo, o Piernikovskis siunčia du žemskiu į ištikimiausio vaito valsčių pažiūrėti, ar sveiki gyvuliai. Žemskiai žino, kaip elgtis tame dalyke, ir praneša viršininkui, būk tuose ir tuose kaimuose esąs arklių plautis. Tuoj pasirodo įsakymas paminėtiems kaimams suvest į paskirtą vietą arklius apžiūrėjimui. Atvažiuoja veterinorius ir žiūri per stiklą arkliams į šnerves. Katram tik pažiūrės, – „negerai!“ – sako. Kaip „negerai“, tai reikia arklių užmušti. O Puskepalių Diržius turėjo gražią veislinę kumelę – tokios toli aplinkui nebuvo matyt. Ką sakysite, ir ta „negerai“. Gaila žmogui tokio gyvulio; taigi, priėjęs prie veterinoriaus ir kimšdamas jam į delną 25-rublinę, prašo:

– Nagi da sykį, pons, pažiūrėkite! Rodosi, kumelė sveika.

Pažiūrėjo da sykį ir ištarė: „Gerai!“ Dabar žmonės pamatė, ko čia reikia, ir, artindamiesi prie veterinoriaus su keletu užgniaužtų rublių, pagal gyvulio vertybę, prašė, kad da sykį pažiūrėtų. Kas neturėjo pinigų su savim, tai paėmė nuo kaimyno, o kitas ir namo pabėgėjo. Vienu žodžiu, visas peržiūrėjimas, prasidėjęs nuo „negerai“, pasibaigė „gerai“. Veterinorius nuvažiavo pas Piernikovskį dalintis uždarbiu, o žmonės parsivedė arklius atgal, džiaugdamiesi, kad taip pasibaigė. Pasiskųsti kam už aiškų apgavimą jiems nė į galvą neatėjo, nesą žinojo, kad niekas jų neišklausys, kad be reikalo būtų tik gaisėtis ir kad įerzinti činovnikai atkeršys da bjauriau.

Piernikovskis pats rūpestingai prižiūrėjo, kad šaltinis aukų neišsektų. Važinėdamas po pavietį, dalindavo vaikams cukrelius, o vyresniems sakydavo:

– Broliai! kas tik turite kokį reikalą, eikite tiesiog pas mane. Nesibijokite, kad ir aš didelis ponas, nesididžiuosiu ir kiekvieną pagelbėsiu.

Kurgi žmonės nepaklausys tokios gražios kalbos (o gerai kalbėjo lietuviškai) – pradėjo eiti pas jį net su tokiais reikalais, kuriuos pavesti viršininko prieglobai ir nepritiko, ir neprigulėjo. Na, o mūsų žmonelės su tuščiomis rodytis nepratę – vis šiuo ar tuo pasigerina.

Rėklių dvaro darbininkai pasiskundė pačiam ponui Vronskiui, kad užveizda paskyrė jų bulvėms tokį lauką, kur niekas neaugą. Vronskis atsakė nenorįs kištis į užveizdos dalykus, o užveizda tik graudeno darbininkams kančium ir piktžodžiavo, kada jie nuo pono kreipėsi prie jo. Atsiminė žmonės Piernikovskį ir susitarė visa kuopa nuėjo į Vilkpilę ieškoti teisybės.

– Broliai! aš šiandien neturiu laiko, ateikite ryt dieną, – pasakė nusiminęs Piernikovskis, tikėdamas – darbininkai jau antrąkart neateisią. Bet apsiriko. Susirinkę ant rytojaus darbininkai, vyrai ir moters, jau ne prašė užtarimo, tik reikalavo. Piernikovskis mato, kad čia ne juokai, liepia darbininkams eiti namo, o pats važiuoja pas Vronskį.

– O tamistai kas galvoj? – atrėmė stačiai Vronskis. – Čion tamista nesikiški, tai ne tavo dalykas!

Piernikovskis, šitaip nupraustas, išeina pas darbininkus, laukiančius ant kiemo, ir taria:

– Broliai! aš čia nieko negaliu padaryti.

– Broliai ne broliai, – atsiliepia vienas balsas, – o tu, rupūže, ko mus apgaudinėjai?

– Aš per tave sugaišavau dvi dienas, ir man dabar iš algos atmuš penkis auksinus! – atsiliepia kitas.

– Aš daviau gaiduką, o nieko nepadarei! – rėkia moteriškė.

– Kvaile! – juokiasi vyriškis, – reikėjo duoti paršiuką, tai būtų padaręs.

Tuo tarpu minioje kasžin kas subrašėjo. Piernikovskiui pasirodė, kad jau laužo pinučius, tai kaip vėjas išpyškėjo į Vilkpilę. Suerzinti darbininkai pareikalavo patį poną pasikalbėti. Tas išsyk bijojo išeit, bet įsidrąsino ir pasirodė per langą.

– Tu nieko nedirbi ir pavalgęs, tai tau vis tiek, – šaukė minia. – Mes sunkiai dirbame, o da tu nori, kad mes nė valgyti neturėtume ką! Juk mes ne sau, tik tau dirbame!

Vronskis pažadėjo darbininkams atmainyti lauką, ir viskas nutilo.

Visiems žinoma, kaip sunku prastam ūkininkui atsiimt ugniapinigių. Jeigu jau ne pusė, tai tikrai trečia dalis pinigų lieka činovnikų rankose. Piernikovskis iš šito šaltinio per daug jau norėjo semti. Štai Gaisrių Varguliui pasirengė paveržti kone visus pinigus.

– Jau nežinau, nė ką daryti, – skundėsi žmogus pažįstamiems, – su tais ugniapinigiais. Kada tai laukiu, gaišuoju, o negaliu išgriebti savo pinigų, ir gana. Nunešiau Piernikovskiu medaus gorčių²⁶ – nieko; nunešiau žąsį – nieko; daviau lašinių paltį – nieko; nuvežiau prielaidinuką – tai prakalbėjo: „Pažiūrėsiu!“ O kada jis pažiūrės, tai Dievas žino.

Ar pats Vargulis susiprato, ar kas jį pamokino, tik apskundė Piernikovskį, kad neatiduoda ugniapinių. Piernikovskis tarė, jog tai darbas buvusio činovniko Taručio, norėjo iškelti jį iš paviečio, bet, to neįstengdamas, padavė jį sūdą* už neteisingą apskelbimą. Užgautas Tarutis jau nesigailėjo ir išdėstė visus Piernikovskio darbus, visas šunystes ir aiškiai parodė, kad su Vargulio ugniapinigiais neteisingai sudarytos popieros per vėlai apžiūrėta ugniavietė, ne tas vaitas pasirašęs, ne tas mėnesis padėtas, ne ta diena ir t. t. Piernikovskis netikėjo tokios dalykų pakraipos ir dabar pats pateko po sūdu. Pradėjo puldinėti ir šen, ir ten, ieškodamas pagalbos. Nors bičiuliai gana triūsė, nors kunigas džiakonas²⁷ net po kelis kartus mokino liudininkus meluoti, nieko nepadarė – kaltė per daug buvo aiški. Betardant Piernikovskio bylą, išėjo į viršų toki baisūs dalykai, taip daug į juos įmaišyta didesnių ir mažesnių činovnikų, kad persigandęs gubernatorius nubėgo pas guberninį prokuratorių prašyti, idant užslėptų viską, o paliktų Piernikovskiu tiktai vieną kaltę už perdirbimą popierių, ko jau užslėpti nebuvo galima. Prokuratorius sutiko. Suprantama, tai išėjo ant gero ir pačiam Piernikovskiu. Menkai buvo nubaustas: tik žodžiu. Nuo vietos, žinoma, tapo atstatytas. Beje! Piernikovskis buvo katalikas!

ŽAGARAS

Iš vaitų, su kuriais Piernikovskis skriausdavo žmones, tik Raudonių valsčiaus Žagaras pateko į kronikas. Tiesa, juk jis ir įžymus buvo. Daug viršininkui darė gero, už tai ir viršininkas laikė jį ypatingoje priegloboje. Ko tik Piernikovskiu prireiks, Žagaras pristato ant tų pėdų. Veždavo viršininkui ne tik nuo savęs, bet da kasmėtu du kartu kalėdodavo po valsčių: vienąkart su pusvežimiu, kitąkart su pilnavežimiu – vis viršininkui. Prieš kiekvėnus rinkimus duodavo jam šimtinę. Ant galo sunku išskaityti visus atsitikimus, kada Žagaras buvo tarpininku arba šaltiniu viršininko uždarbiui. Dėl to gi toks Žagaras valsčiuje buvo nepalytimu viešpačiu: su valsčium darė, ką norėjo, o valsčius jam negalėjo nieko padaryti. Žinojo tikrai, kad ne kas kitas, o tik jis bus vaitu, kol Piernikovskis Vilkipilėje. Žinojo, kad gali savintis valsčiaus pinigus, rinkti neteisingus mokesčius, perdirbti kvitas, klaidingai įtraukti į knygas – už tai nereiks atsakyti, nes užstos viršininkas, kuris iš tų pat šunysčių traukia išvien su vaitu pelną. O jeigu kas pabandė pasiskųsti, tai tam pataikė skaudžiai atkeršyt arba pats, arba su Piernikovskio pagalba. Per dienų dienas sėdėdavo girtas karčemoje, ir kas turėjo pas vaitą reikalą, tai atlikdavo jį ne kanceliarijoje, tik pas Mauškų. Vienas valsčiaus susirinkimas reikėjo perkelt ant kitos dienos, nes negalėjo ištraukti vaito iš karčemos. Raštininkas pažadėjo ant kito karto vaitą pristatyti. Susirinkimo dienoje, anksti, susitaręs su Mauškum, pakabino kanceliarijos ženklą ant karčemos, o karčeminį ant kanceliarijos. Ateina vaitas, da neišsipagiriojęs nuo vakarykščios, ir suka į karčemą. Bet išvydęs kanceliarijos ženklą, sumurmėjęs: „Kad tave! ne čia!“ – nuėjo į kanceliariją. Tik dabar pamatė, kad įkliuvo į slastas*, bet turėjo išbūti iki galo ir atlikti susirinkimo reikalus. Juokų dėl tos priežasties užteko ant ilgo laiko, o Žagaras siuto iš piktumo. Kasžin kas jam pasakė, jogei ženklus permėnė jo raštininkas. Vieną dieną vaitas surišo jį, įdėjo į vežimą ir, nuvežęs pas Piernikovskį, prašė duoti daktarui apžiūrėti, nesa raštininkas turįs piktąją ligą ir užkrėsiąs visą valsčių. Dagi papirko dvi miesto mergas, kad paliudytų. Žinoma, vaitas tik tyčia taip padarė raštininkui už permėnimą ženklų. Raštininkas iš gėdos pats apleido Raudonių valsčių.

Kitas atsitikimas da labiau įpykino Žagarą. Nuėjo vieną vakarą su koku ten reikalu į Padaržių dvarą. Atsisėdęs kuknioje, šnekučiavo su mergina, kuri lakino šunis. Jauni šuniukai prilakę pradėjo šokinėti apie vaitą. Jis, išmėš iš kišenius savo blekų, erzinosi su šuniukais, kabinėdamas ją ant kaklo

²⁶ gorčius – skysčių ar birių medžiagų matas, lygus 2,8 litro

* Į teismą.

²⁷ kunigas džiakonas – (lenk. *dziakan*) kunigas dekanas, vyresnysis kunigas, kurio priežiūroje yra keletas parapijų

* Spąstus.

tai vienam, tai kitam. Razba, didelis kudlotas šuo, geriausias namų sargas, pabaigęs vakarienę, taipgi prisiartinio prie vaito, atsisėdo priešais ir žiūrėjo tai vaitui į akis, tai į blekę, tartum malonėdamas, kad ir jam užkabintų. Vaitas užkabino blekę ir Razbai, bet tuomi pat tarpu užsišnekėjo su atėjusia virėja ir Razbą užmiršo. Šuniui nusibodo laukti, taigi atsistojo, lyžtelėjo da porą kartų tuščią geldą ir iškiūtino su bleke į savo būdelę. Vaitas, atlikęs reikalą, taipgi išėjo namo. Tik ant rytojaus pasigedo blekės ir, neradęs jos tikriausioje vietoje – karčemoje, nusiminė.

Dvaro šeimyna tuojau užtėmijo blekę ant Razbos kaklo, bet jos neatėmė, tik šunį praminė „vaitu“, iš ko turėjo visi daug juoko, o ypač maži vaikai, kurie, nusiėmę kepures, ėjo pas „poną vaitą“ su visokiais reikalais ir nešė dovanas. Į trečią dieną vaikai užsimanė atimti blekę sau ir patys pavaitauti, bet nė vienas neišdrįso, nesa Razba prie būdelės nelabai prisileisdavo. Akamono²⁸ vaikas, visų gudriausias, užmanė parinkti, kam išpuls eiti prie Razbos. Sustatęs aplinkui visus vaikus į ratą, ėmė skaityti: *vienaicė, dvaicė, traicė, gerulė, pėdė, lodė, sukmen, dukmen, dėven, driks!* „Driks“ išpuolė ant 7 metų vaikišcio, sūnaus Grigo, artimiausio dvarui kaimyno. Vaikiščias pradėjo verkti. Vieni gąsdino įtumsią jį tiesiog į būdelę, jeigu pats neis, o kiti drąsino, kad nesibijotų ir eitų. Nėr ką daryt. Pasikreipęs šonu, kairiąja ranka pridengęs užpakalį, lyg gindamas jį nuo nelaimės, o tiesiąją atkišęs, artinosi pamaži prie būdelės, drebančiu balsu atkartodamas: „Šuniukas, šuniukas, šuniukas.“ Razba gulėjo būdelėje, padėjęs galvą ant slenksčio. Pamatęs prisiartinantį vaikiščių, tuoj susiprato: „Jeigu jis sėlina prie manęs su tokia baime, tai turbūt nori padaryti man ką pikto – reikia būt atsargiu.“ Pakėlė galvą ir tēmijosi į atkištą ranką. Vos ta ranka palytėjo blekę, būdelėje suburzdėjo, ir vos vaikas spėjo atsikreipt, jau Razbos dantys įsikirto į jo užpakalį, į patį minkštimą. Vargšas sukliko ir ėmė bėgti namo, visu balsu šaukdamas: „Va Jėzau! Mamyte! Va Jėzau!“

Motina ravėjo daržą. Išgirdusi vaiko balsą, skubino į pagelbą. Atbėgo iš malkinyčios ir tėvas, turėdamas vienoje rankoje striūgą²⁹, o kitoje neužbaigtą dalgiakotį.

– Kas tau! – klausia tėvas.

– Ugi vaitas įkando...

– Kas? vaitas?

Vaikiščias nustojo verkęs, bet dirstelėjęs į užpakalį ir, pamatęs kraują, vėl ėmė klykti: „Va Jėzau! Mamyte! Va Jėzau!“

Tėvas metė striūgą ir dalgiakotį ir nuėjo tiesiog pas vaitą. Žagaras tuo tarpu buvo karčemoje ir dantimis kilnojo stalą, su kuo visuomet mėgdavo pasirodyti. Įeinant Grigui, laikė dantyse iškėlęs vieną stalo galą, o ant kito galo buvo sustatyta bonkos su alum. Mat, kiek atkels, tiek ir išgers. Grigas stačiai suriko vaitui į akis:

– Tau tik šunim būt, o ne vaitu! Už ką tu mano vaiką įkandai?

Žagaras, negalėdamas pakreipti, visos galvos, pakreipė ant Grigo akis lyg bulius ir turbūt norėjo ką greit pasakyti, nes paleido stalą, kuris su trenksmu krito ant žemės, bonkos nulėke, susikūlė, ir alus išsiliejo. Aplinkui pakilo dideli juokai. Vaitui, taip iš netyčių ištiktam, dagi pakilus tokiam triukšmui tarytum amą atėmė. Dairėsi tik po stalu, lyg norėdamas baloje išlieto alaus atrasti atsakymą. Grigas, nelaukdamas, kada vaitas prakalbės, paėmė du kaimynu kaipo liudininku ir nusivedė parodyti savo vaiką. Žagaras, da neatsipeikėjęs, nuėjo paskui juos. Vaikiščias jau gulėjo lovoje apmazgotas ir apraišiotas.

– Pasakyki, kas tave įkando? – klausia tėvas.

– Ugi vai... – pradėjo, tik, pamatęs patį vaitą, susiprato ir užbaigė: – ugi dvaro Razba.

– Tai kam tu sakei, kad vaitas? – tarė tėvas rūščiai.

– Ugi ką aš kaltas, kad Razbą vadina vaitu ir jis turi užsikabinęs blekę...

Grigas išvertė akis, kaimynai leidosi juokais, o vaitas tuojau išsprūdo į dvarą nudžiugęs, kad atsirado blekė.

– Antan, – prašo pasisukusio pusbernio, – nukabink štai blekę.

– Nusikabink pats! ne aš užkabinau, ne aš nė nukabinsiu.

²⁸ *akamonas* – ekonomas

²⁹ *striūgas* – drožtuvas

– Snargliau! ar nežinai, kad aš vaitas?
– Kas tu per vaitas! Štai mūs pons Razba dabar vaitas, o tu kasžin ar tiktum jam į šaltyšius.
– Na, na tik, nebūk paikas, nukabink, jeigu prašau, – sušvelnino vaitas, nes matė piktumu nelaimėsiąs. Jiemdviem besiderant, prisirinko apie Razbos būdelę ir daugiau žmonių.
– Taigi, – atsiliepė panaktinis, – rodos, buvo geras šuo, niekam nieko nedarė, o kaip tik tris dienas pavaitavo, jau ir pradėjo kandžioti žmones.

Tai vienas, tai kitas primetė smagų žodelį, o Žagaras tylėjo ir kentė. Gavęs pagalios blekę, kiūtino pas Mauškų susiraminti.

Neilgai žmogus nė vaitavo potam. Kada tapo išmestas jo prieglobėjas Piernikovskis, tai ir pats negalėjo užsilikti vaitu. Buvo jau pravaitavęs namus, iš valsčiaus dabar neturėjo nė skatiko, o kad buvo visiems įsipykęs, tai ir duonos kąsnio prisiėjo ieškoti kitur, o ne savo valsčiuje.

DERŽIJUBKA

Apskritai kalbant, geras žmogpalaikis ir didelis mergininkas. Betgi moterų draugystėje nemokėdavo elgtis: ir persūdytais žodžiais drabstydavo, ir rankas turėjo labai neramias. Pats, kaip viršininkas, niekam pikto nedarė, už tai kitus leisdavo daryti pikta. Jo ištikimas činovnickas Džazga, sekdamas viršininko pėdas, lindo prie vieno ūkininko pačios ir gavo nuo vyro į žandą. Ir gėda, ir pikta. Iš pikto net 30 ūkininkų apskundė neva už kurstymą emigracijos, ir visus juos viršininkas pasistengė iškraustyti iš paviečio nė nepatyręs, ar kalti iš tikro. Už tokią neteisybę pats likimas atlygino Deržijubkai. Didelėje draugystėje prie visų pabučiavo vieną moteriškę ir gavo nuo kazokų aficiero į antausį. Dėl tos priežasties tapo iš Vilkpilės iškeltas.

LIUMP-LEVŠA

Prievardį *Levša* (t. y. kairys) gavo jau paskiau, beviršininkaudamas, už tai, kad kyšius imdavo tiktai kairiąja ranka. Numanė, kad vyriausybė turi akį ant dešinės viršininkų rankos, taigi jis, gudruolius, paleido į darbą kairiąją ranką, kaip visai vyriausybės nesaugojamą. Jo dešinėji nežinojo, ką daro kairėji. (Šiandien jau žino, nes „ima“ abiem rankom.)

Užgimė, taip sakant, kaip ir be tėvo: reikėjo būti protestantu, o per apsirikimą apkriktijo popas; mokinosi pas račių, o pateko tarnauti magazine lenktinių kėdžių; gyveno su motina, o vedė dukterį; buvo prie ligonbučio užveizda, o prisiėjo būti paviečio viršininku. Ne pasityčiojimu iš žmogaus atkartojų šitai, o tik norėdamas parodyti pavyzdį, kaip ir ką dirba kartais su žmogum juokdarys likimas.

Na, iš ligonbučio užveizdų į paviečio viršininkus iškėlė Suvalkų gubernatorius P-ov. Nors tai labai didelė malonė, bet ko nepadarys... tėvas tikram savo sūnui! *Sapienti sat*³⁰.

Levša – žmogus, labai menkai apsišvietęs, bet gudrus, turintis t[ai]p v[adinamą] praktišką protą. Didelis stačiokas ir didei drąsus ne tik žodžiuose, bet ir darbuose. Šlykštus formalistas ir užsivertėlis kaip paprastai žmonės tamsios galvos. Gėdos ir takto neturi, dėl to nepasisekimai tarpu žmonių, stačiai apreiškiantieji klaidas ir duriantieji į akis, jo neapmalšina, tik da labiau įerzina. Žemi, kraugeriški palinkimai jo būde yra nustelbę geresnes žmogaus ypatybes. Eidamas į viršininkus, nežinojo, kas tai pavietis arba valsčius, bet žinojo tą visatinę tiesą, kad viršininkas gali imt, imt ir imt. Tik da nenumanė, iš kur galima imti. Kada gi susipažino su administracijos paslaptimis ir pamatė, jog paviečio reikalai tyčia taip supainioti, kad niekas nieko negalėtų susekti; kada patyrė esant pavietyje daug dalykų, kybančių ant nelegališkų pamatų, kurie turėtų griūti nuo vieno žodžio; kada pajuto, kad viską turi savo rankose, gali gąsdinti ir draskyti, o nieks anė cyptels, – išskėtė nagus. Prie jo visa viršininkavimo, t. y. „ėmimo“ sistema atsimainė. Kitąsyk eidavo patys žmonės su reikalais pas viršininką. Levša gi pats įsako: tu ir tu ateik pas mane su reikalu.

³⁰ *sapienti sat* (lot.) – protingas supras

Pajutęs taip tvirtą po savim pamatą, pradėjo rašyt ant popierų savo pavardę tokiomis didelėmis litaromis (pirmutinė išrodė lyg paskutinės kojos lenktinės kėdės), kad net gubernatorius įsakė oficiališkai, idant pavardės litaras sutrumpintų, nesą nežinia, ar čia parašas, ar čia tekstas perbrauktas.

Atvažiavo žmogus į Vilkipilę, galima sakyti, be skatiko. Kada jau apsižiūrėjo gerai aplink save, ėmėsi tuoj prie viešų darbų, o tarp mūs kalbant, prie papildymo savo kišeniaus. Pataisė vieną tiltpalaikį – kaštavo 60 rublių, o rokunda³¹ paduoto ant 600 rublių, įtaisė ant upelio lytlaužas – kaštavo 150 r[ub.], o rokundoje buvo 1 500 r[ub.]; pergrendė vieną ulyčią – tuoj ją žydėliai praminė „auksine“. Kiek iš to paėmė inžinierius, tiek to, bet Levša ant pradžios jau turėjo. Prie tų viešų darbų Levša norėjo parsikviesti iš Kauno savo kacapus³², bet Vilkipilės žydas Šmuilickis neprileido jų. Užpyko ant žydo. Pamatęs vienąkart vakare Šmuilickį vaikščiojant po kiemą su liktarna³³, pasišaukė ir, kirsdamas jam į žandą, suriko:

– Ką? ar tu nori miestą uždegti?

Palikęs sustingusį iš nusistebėjimo žydą, nuėjo sau toliau tarytum nė kam ko.

Pati užtėmijo vienąkart, kad būtų ne pro šalį turėti savo karvę. Gerai. Jomarko dieną Levša šaukia vieną mėsininką, duoda jam dešimts rublių ir sako:

– Nupirk man karvę, tik žiūrėk, kad būtų dikta ir pieninga.

– Ui, pons viršininke, – tarė žydas, su paniekinimu glamžydamas tarp pirštų popierėlę, – už tokius pinigus tai gera karvė nesiduos nė pačiupinėti.

– Žiūrėk, kad karvė būtų dikta ir pieninga! – perkirto Levša ir daugiau nešnekėjo.

Žydelis matė nieko nelaimėsiąs ir nuėjo žiūrėti karvės – gerai da, kad ir dešimtį rublių gavo. Žinojo, kas tai yra viršininkui prasiškoti. Nupirko karvę, kurią Levša tuojau nusiuntė pas arčiausiąjį kaimyną, dvarponį Vronskį, ant šerimo. Bet už kelių dienų atsiėmė atgal, prašydamas tik atvežti šieno ir šiaudų. Atvežė. Neužilgo siuncia vėl pas Vronskį žemskį pasakyti, kad viršininko karvė šieno nemėgsta – reikia dobilų. Vronskis gi liepė parnešti viršininkui tokį atsakymą:

– Aš neturiu dobilų dalinimui, ir man nepriguli šerti viršininko karvė.

Levša tuoj pradėjo kabintis prie Vronskio už kelius ir nuo užveizdo sulaukė taipgi nesmagų atsakymą:

– Mums mūsų keliai geri, o jeigu viršininkas reikalauja ant pasagų, tai tegul pasako kiek.

To jau buvo per daug. Levša užsispyrė ištremti užveizdą iš paviečio. Vronskis pats nuvažiavo pas gubernatorių, apipasakojo visą dalyką ir prašė, idant gubernatorius teiktųsi viršininko priekabes apmalšinti, nesą Vronskis pats bus priverstas apskūsti Levšą ir turės daug ką pasakyti. Gubernatorius liepė Levšai perprašyti Vronskį, ir taip užsibaigė.

Būdamas pas Vilkipilės kunigą džiakoną, išsišnekėjo apie savo karvę, kad ji dobilus mėgsta, o čia dobilų sunku gauti. Džiakonas seniai jau rengėsi pavesti viršininko prieglobai savo gerą pažįstamą Čiunkį, norintį vaitauti, ir pasinaudojo iš pasitaikiusios progos.

– Turiu aš vieną parapijoną, pas kurį šieno ir dobilų didelis išteklius. O kad jis lyg ketina pasiduot į kandidatus ant vaito, tai ponui viršininkui nesigailės vieno ar kito vežimo dobilų.

– Tai labai gerai pasitaiko. Ot jau vienu rūpesčiu mažiau.

Į porą dienų Čiunkys atvežė vežimą dobilų, maišytų su motiejukais. Levša, susitikęs sykį su Čiunkiu, kuris tankiai* atlankydamas karvę pažiūrėt, ar da turi pašaro, pagyrė, kad karvė neišpasakytai mėgsta tuos dobilus su motiejukais. Čiunkys vėl atveža vežimą, o persitikrinęs, jogei pasigerino viršininko karvei, išdrįso jau viršininkui pasisakyti, kad norėtų j vaitus.

– Pasiduok į kandidatus, – tarė Levša, – aš prižadau: jeigu turėsi nors du balsu, tai būsi vaitu.

Visi trys buvo pakakinti**: Čiunkys, Levša ir jo karvė. Atėjo naujas rūpestis.

³¹ *rokunda* – sąskaita

³² *kacapas* – (ukr. *kak cap*) kaip ožys, nes barzdotas; pajuokiamas rusų pavadinimas

³³ *liktarna* – žibintas, vartojamas pasišviesti einant

* Dažnai.

** Patenkinti.

– Kaip tai gerai būtų, turėti savo arklius, – tarė duktė, lyg rūgodama*** ant purvyno, neduodančio išeiti.

– Turėti arklius juk nedidelis daiktas. Galėsime turėti, – atsakė tėvas.

Iš tikro viršininkui įsitaisyti arklius buvo nedidelis daiktas. Matote, Vilkpilėje gyveno trys žydai, kurie savo rankose laikė prekystę arklių visoje apygardoje ir per Vilkpilę varydavo juos į Prūsus. O jau nuo seniai buvo įvesta, kad žydai mokėdavo viršininkui už kiekvieną arklį: už *košer*, t. y. pirktą, – 2 rubliu; už *pusiaukošer*, t. y. su neteisingu liudijimu, – 3 rublius; už *tref*, t. y. vogtą, be liudijimo – 5 rublius. Taigi Levša galėjo tuos žydus šokinti pagal savo dūdelę. Šaukia visus tris pas save.

– Man reikia poros gerų juodžių. Daugiau kaip šimtą neduosiu.

Žydai suprato ir, nieko nesakydami, atvedė arklius.

– Nu, pons viršininke, šita pora, *auf meine munes*³⁴, verta daugiau kaip tris šimtus...

– Sakau, kad daugiau kaip šimtą neduosiu.

Bet nedavė žydams nė to šimto, o tik kortelę išdavė. Pavažinėjęs kokį ten laiką, vėl šaukia žydus.

– Man šitie arkliai negerai, duokite kitus.

Žydai išėjo tylėdami ir tik ant rinkos prabilo:

– Nu? – užklausė vienas.

– Nu? – užklausė antras.

– Nu, ką jūs čia su savo nu, nu... Nu? – atsiliepė trečias. – Aš jum pasakysiu: duokite jam arklius, jeigu norite, aš jau neprisidėsiu, – tarė, nuspjovė ir nuėjo sau.

Likusiu du nusprendė, kad visgi geriau su viršininku nesipykti. Pasitikėjo kada nors išgriebsią nuo savo bendro prigulinčią dalį, du vienu išrinko arklius ir nuvedė viršininkui. Levša įgijo gerus arklius ir da atėmė nuo žydų išduotą anąsyk kortelę ant šimto rublių.

Kasžin kaip patyrė viršininkas, kad prie antros poros arklių vienas žydas atsisakė prisidėti. Kada atėjo laikas tam žydui varyti į Prūsus savo arklius, tai Levša, atsiėmęs ant vietos prigulintį mokestį, nubėgo pats į Kybartus ir žydą su arkliais suėmė. Radęs apart trisdešimties arklių da du šimtu neteisingų liudijimų, liepė varyti žydą su visu kuo atgal į Vilkpilę. Žydas mato, kad negerai. Pakišo Levšai kelias šimtines ir išsivadavo, o dvasioje pasižadėjo daugiau viršininkui nesipriešinti. Kada, sukakus nuo to laiko keliems mėnesiams, Levša pareikalavo vėl poros gerų arklių dovanoms gubernatoriui, nė vienas žydelis neprieštaravo nė akyse, nė už akių. Štai kaip reikia vykdyti gerbimas valdžios!

Reikėjo ant žiemos aprėdyti* pati ir duktė. Eina Levša pas šukuotojus šerių žydus neva apžiūrėti jų fabriką ir atranda, būk esą ankšta, darbininkai per ilgai dirbą, kopėčios labai pavojingos ir t. t. Sustato protokolą ir nori paduoti į sūdą. Žydėliai sudėjo kelis šimtus rublių, ir viskas pasibaigė kuo geriausiai: be sūdo, be nieko viršininkienė ir jos duktė buvo šiltai aprėdytos.

Atėjo pavasaris, ir vėl reikia naujų parėdų**. Pareikalavo Levša per savo agentus nuo žydų šešis šimtus rublių – negavo. Tada pats perėjo tik per vieną ulyčią ir sustatė trisdešimts protokolų. Visus padavė į sūdą. Sūdas vienok apskūstuosius išteisino. Levša, taip labai užgautas, liepė apgarsinti sinagogoje, kad nors sūdas ir išteisino, tai jis, viršininkas, nubaus visus administratyvišku keliu. Už tokį sauvalninkavimą*** pats pateko į kilpas ir turėjo prašyti žydų, kad užgintų, būk jis sinagogoje neliepęs garsinti nieko. Žydai užgynė, o už tai ir, žinoma, menką priedą pinigais Levša leido jiems taisyti sienas medinių namų aukščiau langų ir žemiau langų. Pagal tiesas mieste statyti medinius namus uždrausta. Bet pataisytuose pagal viršininko leidimą namuose likdavo ištis tiktai ką langų skylės senos, o šiaip visi namai pasidarydavo nauji.

Levša jautė, kad šiuo žygiu visgi jam nepasisekė, kad žydai jį priveikė, taigi taikėsi jiems atkeršyti. Štai išmeta iš rinkos jomarkus į užmiestį. Daugiausiai per tai nuskriausti šinkoriai surinko du šimtu

*** Pykdama.

³⁴ *auf meine munes* (žyd.) – mano supratimu

* Aprengti.

** Drabužių.

*** Savivaliavimą.

rublių viršininkui, ir vėl jomarkai sugrįžo ant rinkos. Tik šinkoriai ant to nesustojo ir apskundė Levšą už tuodu du šimtu rublių. Bet jis mokėjo gudriai teisintis prieš gubernatorių, tvirtindamas, būk tuos pinigus paėmęs ant statymo cerkvės ir, žinoma, du šimtu rublių sudėjo į cerkvės kasą.

Dabar piktumas ant žydų neturėjo nė galo, nė krašto. Taigi užėjus cholera, Levša su visu pasiutimu užpuolė žydėlius baniutyti****. Žydai bijojo viršininko labiau nekaip choleros ir darė viską, ko tik nuo jų reikalavo. Tarp daugelio kitų gana ypatingų atsitikimų paminėsime tik šitą. Ant pastatymo Vilkpilėje reikalingo skaitliaus, t[aip] v[adinamų] išėiginių vietų, arba tupyklų, surinkta iš miesto septyni šimtai rublių ir sudėta į viršininko rankas. Levša išrinko pats du turtingiausiu žydu, kaipo prižiūrėtoju darbo, ir įsakė, kad už tiek ir tiek dienų viskas būtų atlikta. Praėjus paskirtam laikui, eina Levša pažiūrėti ir randa, kad da nepadaryta.

– Ar da nepadarėte? – suriko nesavu balsu ant prižiūrėtojų.

Žydai persigandę atliko visą darbą už savo pinigų, o septyni šimtai rublių liko viršininkui. Administratoriaus energija mat ant pikto neišeina.

Važiuoja Levša į Magdapilę daryti sanitarišką peržvalgą. Paėmęs visą komitetą, policiantus, zemsčius, ėmė landyti po žydų gyvenimus, kratyti lovas, laiptot ant aukšto ir t. t. Tą dieną iš pagalvių plunksnos lakiojo ore tarytum sniegas, ir visame miestelyje buvo didelis triukšmas. Surašyta tapo daug protokolų, kad rasta didelė sanitariška netvarka, butai purvini, patalai suskretę ir kopėčios ne visur geros. Protokolus nusiuntė į sūdą. Sūdžia****, išklausinėjęs liudininkus, kaltės neatrado, o viršininkui suteikė tokį pranešimą, kad jis neturėjo tiesos užklupti taip ant gyventojų, veržtis į jų namus ir kratyti patalą; kad kopėčios, pagal pripažinimą abiejų pusių liudytojų, visur geros, taigi jeigu viršininkas nori laiptoti ant aukšto da geresnėmis, reikia turėti su savim savo kopėčios. Tą aiškų sūdžios pasityčiojimą Levša prarijo lyg šuo muilą ir toliau ganubijo žydėlius.

– Ui, jau jis miestą apgraužė, jau jam laikas būtų eit į valsčių, – dūsavo žydai, visai užmiršdami apie cholera.

Tik viršininkas iš miesto nesiskubino. Kiek Levša prisilupo laike choleros pinigų, einančių tūkstančiais per jo rankas, galima numanyti kad ir iš to, jogei prasti zemsčiai, tęsiantis cholera, liovėsi gėrė degtinę, o gėrė vien tiktai konjaką.

Prisiartino laikas išpildyti pažadėjimą, duotą Čiunkiui. Čiunkys persitikrinęs buvo, kad jį viršininko karvė padarys vaitu ir iš aukšto žiūrėjo ant savo priešininko, kurį visas valsčius norėjo į vaitus išrinkti. Levša, atvažiavęs ant susirinkimo, pastatė visus šaltyšius su jų lovomis skyrium, pasišaukė Čiunkį, visų akyse paplaksnojo jį per petį, pasakė „molodec“ ir, eidamas paskui prie kiekvieno šaltyšiaus paeiliui, atkartoj:

– Ką tu turi prieš Čiunkį?

– Aš nieko, pons viršininke.

– Na, tai tu jį renki, tai sakyk, kad ir tavo žmonės rinktų jį, – ir paplaksnoja šaltyšių per petį, o šaltyšius net kvapą sulaiko iš džiaugsmo, kad taip su juo daro pats viršininkas.

– Vyručiai, tai jau Čiunkį... juk matote, – sako tuoju atsikreipęs į savo žmones šaltyšius, tarytum primindamas, kad už paplaksnojimą jų šaltyšiaus pridera būti dėkingais viršininkui ir neprieštarauti.

Pradėjo mesti giles. Viršininkas, iš aukšto žinodamas, kad valsčius Čiunkio nenori, taikėsi atsisėsti taip, idant negalima būtų mesti ant Čiunkio juodų gilių. Du drąsesniu valsčioniu pasipriešino tokiai neteisybei laike rinkimų.

– Į kozą*, kalės vaikai! – suriko Levša.

Kiti valsčionys, matydami, į ką virsta rinkimai, eit namo. Levša šito nesitikėjo ir iš pradžių nesupaisė, ką daryti. Paskui susiprato ir tuoju išsiuntė raitus šaltyšius gaudyti rinkikus ir gražinti atgal. Bet visų nesugaudė ir rinkimai nuėjo ant niekų. Gubernatorius paskyrė antrus rinkimus. Tada Levša valsčiaus išrinktąjį vaitą paskyrė ant kandidato, o Čiunkį ant vaito. Taigi viršus buvo viršininko

**** Kankinti.

***** Teisėjas.

* Į cypę.

karvės, o ne valsčiaus. Valsčius nė nesiskundė, nesą tai būtų be reikalo. Ne vienur jau taip buvo, o betgi valsčius nelaimėjo, nors ir gubernatoriui skundėsi.

– Žiūrėk, koki bjaurybės muzikai, – mąstė, grįždamas namo, Levša, – drįsta prieštarauti viršininkui! Kas būtų, jeigu jie žinotų nors paviršium valsčiaus tiesas ir norėtų jas ginti?

Lyg tyčia ir kitame valsčiuje Levšai nepasisekė ir ką tik per savo smarkumą pats neįkliuvo. Ant susirinkimo Pasienių valsčiaus viršininkas norėjo užvesti, kad ant taisymo kelių dėtų nuo margo, iš ko viršininkai turėdavo didelį pelną. Bet valsčius stačiai pasakė, kad ant to sutikti negali.

– Tai jūs, šunsnukiai, eikite sau į Ameriką, jeigu negalite! – riktelėjo perpykęs Levša.

– Ciecorius mus gina nuo Amerikos, o tu varai, – atsiliepė vienas iš minios.

– Į kozą maištininką!

Zemskiai ima žmogų ir veda, kur įsakyta, o paskui jį eina į kozą visas valsčius. Levša norėjo sulaikyti ir įlindo į vidurį minios. Bet čia jį taip suspaudė, žinoma, tyčia, kad kasžin kas su juo būtų buvę, jeigu nebūtų išvadavę zemskiai. Levša išsiliuosavęs* pareikalavo per telegrafą eskadrono kareivių maištui malšinti. Toks pareikalavimas kareivių ir tokiam siekiui neturėjo nė kokio tiesos pamato, ir Levša pamatė, kad už tai bus striuka. Teisinosi gubernatoriui, būk čia įvykęs nesusipratimas, būk reikalavęs tiktai „karaulo“ prie skaitlingo susirinkimo žmonių. Kad pasiteisinimas būtų buvęs net da kvailėsnis, tai vis gubernatorius būtų Levšą išteisinęs pagal tą maskolių činovnikijos tiesą, kad paviečio viršininkas, galintis įtaisyti gubernatoriui arklius, kaltu būti negali.

Levša mokėjo laimingai teisinti ne tik save, bet ir kitus. Buvo Vilkipilėje zemskis Mošenikov, labai turtingas, laikė net trejetą arklių. Teisybė, mūsų miesteliuose zemskiams visiems gerai sekasi, nes į kelis metus padaro pinigų, bet jau Mošenikov buvo tyčia turtingas. Būdamas vyresniu tarp prastų zemškių, daugiau galėjo kam pikto padaryti, taigi galėjo daugiau ir paimti: nuo 40 Vilkipilės karčemų gaudavo ant sanvaitės po 1/2 rubliaus nuo kiekvienos; nuo duonkepių ir kitų gaudavo taipgi. Vienas duonkepys išvažiavo per jomarką su savo būdele ant rinkos. Mošenikov tuojau prisikabino. Duonkepys, kuriam jau įsipyko Mošenikovo godumas, paketino jam atkeršyti: davė 10 rublių ir apskundė. Tuo pat tarpu apskundė Mošenikovą viena kaimo moteriškė, kurios dukteriai, užklupęs per nevalią, išveržė rūtų vainikėlj.

Pašaukė jį Levša.

– Susitaikyk su moteriške ir traukis nuo vietos, tai aš aną skundą paliksiu.

Mošenikov davė merginos motinai 25 rublius ir susitaikė. Eina vėl pas viršininką.

– Aš pravoslavas, vaše vysokoblagorodije, gelbėkite!

– Negaliu.

– Pasigailėkite, vaše vysokoblagorodije...

– Pažiūrėsiu, – tarė luktelėjęs Levša ir pažiūrėjo į vieną ir kitą Mošenikovo ranką. Senas zemskis skaitė iš akių viršininko kaip iš knygu ir tuojau išsitraukė pinigų..

– Pa... žiū... rė... si, – atkartojė Levša, pratęsdamas kiekvieną silabą**, o Mošenikov ant kiekvienos silabos dėjo šimtinę. Tikėdamas, kad viršininkas pasakys kaip aukščiau, tik: *pažiūrėsiu*, padėjo ketvirtą šimtinę ir stabtelėjo. Bet Levša da pridūrė: *me*, ir Mošenikov da pridėjo vieną šimtinę.

Viršininkas parašė gubernatoriui tokį išteisinimą Mošenikovo. Ant Naujų metų, sako, gavo Mošenikov įsautoje bilietą su pasveikinimu ir įsidėjo į kišenių, visai nežinodamas, kad ten yra pridėti keli rubliai. Jis geras zemskis, teisingai tarnauja, ir nieks ant jo niekad nesiskundžia.

Išteisino, ir Mošenikov liko ant savo vietos.

Levša jautė, kad jau laikas vėl parodyti gubernatoriui savo dėkingumą, ir užtaisė savo žydus pristatyti ypač gerą porą arklių. Nusiuntė arklius į S... Bet į tą tarpą gubernatorių perkėlė į kitą guberniją, tai jau lyg gėda buvo priimt arklius ir atsiuntė juos atgal į Vilkipilę su oficiališka popiera ir įsakymu, kad arklius vestų ištikimas žmogus kaimų keliais ir kad arkliai gautų po 4 gorčius avių ant dienos.

* Išsivadavęs.

** Balse.

Tokiuose atsitikimuose, kur Levša galėjo prisikabinti ir pats nubausti, tai jam sekdavosi. Bet jeigu tik prisieidavo nubausti per sūdą, lyg tyčia visada pralaimėdavo. Jau matėme keletą tokių atsitikimų, bet nė vienas iš jų taip bjauriai nepasibaigė, kaip „byla dėl kepurės“. Atsikraustė į Vilkpilę daktaras, kuris, kaip neišitikimas politiškai, buvo po policijos priežiūra. Tokių žmonių Levša nekentė instinktyviškai, nes jie žinodavo ir garsiai kalbėdavo apie viršininkų darbus. Laukė tik progos prisikabinti ir sulaukė. Daktaras buvo pakviestas ant susirinkimo kariumeniško komiteto į pagelbą. Atėjo į biurą, o Levša tuoj prie daktaro: „Tamista pažeidei šitą vietą, nes įeidamas nusiėmei kepurę iš šitos durų pusės, t. y. iš vidaus pusės, o ne iš lauko“.

Ir daktaras, ir visi esantieji sąnariai nusijuokė, bet Levša užtėmijo, kad čia nesą iš ko juoktis, jis kalbąs rimtai. Teisybė, kalbėjo rimtai. Ant rytojaus surašė protokolą ir davė tardytojui. Tas, gavęs tokius niekniekius, tyčia stengėsi apversti juos į juokus, idant net pats Levša susiprastų negerai padaręs. Pradėjo kvosti liudininkus ir po kelis kartus šaukė į savo kanceliariją patį Levšą, kas jau buvo dideliu nužeminimu viršininko. Paskui su tam tikra komisija išmieravo* vietą, daktaro pažeistą, kiek žingsnių nuo durų iki stalo, kuriam daikte įvyko pažeidimas ir t. t. Pagalios atsirado liudytojai, kurie pripažino, jogei toje pačioje vietoje ne vieną kartą pats Levša, atėjęs su kacapiška skranda ir visai nenusiimdamas kepurės, vaikščiojo ir net švilpavo. Ant galo tardytojas tą bylą atmetė, nesą neatrado kaltės pamato. Tada Levša surašė ant daktaro skundą gubernatoriui, išrasdamas nesvietiškas kaltes ir taikydamasis daktarą ištremti iš Vilkpilės paviečio. Daktaras taipgi parašė gubernatoriui apie visą atsitikimą ir bereikalingas viršininko priekabas. Gubernatorius gi, apsvarstęs visą dalyką, užtėmijo Levšai, kad nesidrąsytų peržengti savo pareigų rubežius ir ne į savo dalykus nosies nekištų. Tai tau ir kepurė! Tiesa, juk ir gubernatorius jau ne tas...

Vincas Kudirka, *Poezija, Proza, Publicistika*, sudarė Irena Slavinskaitė, Kaunas: Šviesa, 1990, p. 105–144.

* Išmatavo.